

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI

**THEODOR NÖLDEKE’NİN HAYATI, ESERLERİ VE
İSLAM TARİHÇİLİĞİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Sezer AKBABA

BURSA – 2025

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI

**THEODOR NÖLDEKE'NİN HAYATI, ESERLERİ VE
İSLAM TARİHÇİLİĞİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Sezer AKBABA

Danışman:

Prof. Dr. Âdem APAK

BURSA – 2025

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslâm Tarihi Bilim Dalı'nda, 702222042 numaralı Sezer AKBABA'un hazırladığı "THEODOR NÖLDEKE'NİN HAYATI, ESERLERİ VE İSLAM TARİHÇİLİĞİ" konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili savunma sınavı, ... günü ..... saatleri arasında yapılmıştır. Sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin .....(başarılı/başarısız) olduğuna..... (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Prof. Dr. Âdem APAK
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Ali İhsan KARATAŞ
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Mustafa POLAT
Balıkesir Üniversitesi

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı: THEODOR NÖLDEKE'NİN HAYATI, ESERLERİ VE İSLAM TARİHÇİLİĞİ

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 77 sayfalık kısmına ilişkin, 20/05/2025 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %13'dür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1-Kaynakça/dipnot hariç
- 2-Alıntılar hariç
- 3- 5 Kelime

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

20/05/2025

Adı Soyadı: Sezer AKBABA

Öğrenci No: 702222042

Anabilim Dalı: İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Programı: İslâm Tarihi Bilim Dalı

Statüsü: Yüksek Lisans

Danışman

Prof. Dr. Âdem APAK

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “THEODOR NÖLDEKE’NİN HAYATI, ESERLERİ VE İSLAM TARİHÇİLİĞİ” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Sezer AKBABA

Öğrenci No: 702222042

Anabilim Dalı: İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Programı: İslâm Tarihi Bilim Dalı

Statüsü: Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	:Sezer AKBABA
Üniversite	:Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim	: İslam Tarihi ve Sanatları
Bilim	: İslam Tarihi
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Âdem APAK

THEODOR NÖLDEKE’NİN HAYATI, ESERLERİ VE İSLAM TARİHÇİLİĞİ

Theodor Nöldeke’nin Hayatı, Eserleri ve İslam Tarihçiliği adlı bu çalışmada Theodor Nöldeke’nin öncelikli olarak eserleri daha sonra akademik hayatı ve bilinen en meşhur çalışması “Geschichte des Qorâns” (Kur’ân Tarihi) adlı eseri çerçevesinde İslam tarihçiliği ele alınmıştır. Carl Brockelmann gibi pek çok oryantalist bilim adamı yetiştiren Nöldeke’nin öğrencileri daha sonraki dönemlerde Kur’ân-ı Kerim ve İslam üzerine yapılan çalışmalarda isimlerini duyurmuşlardır. Batı geleneği içerisinde ele aldığımızda Kur’ân-ı Kerim konusunda muteber kaynaklardan biri olarak kabul edilen Nöldeke’nin Kur’ân çalışması, oryantalist yaklaşımların da bir örneğini oluşturmaktadır. Nöldeke’nin özellikle Mekke ve Medine vahiy dönemlerine ilişkin yaptığı sürelerin tarihlendirme metodolojilerinde İslami kaynaklardan faydalanması ve yeni bakış açıları sunması, ayet gruplarının kapsamlı analizini yapması gibi görüşleri genel olarak düşünüldüğünde, görüşlerinin İslami bakış açısıyla uyumlu olduğu kanaati oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Theodor Nöldeke, İslam, Oryantalizm, Oryantalist

ABSTRACT

Name and Surname : Sezer AKBABA
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Islamic History and Arts
Branch : History of Islam
Degree Awarded : Master
Supervisor : Prof. Dr. Âdem APAK

THEODOR NÖLDEKE'S LIFE, WORKS AND ISLAMIC HISTORIOGRAPHY

In this study titled Theodor Nöldeke's Life, Works and Islamic Historiography, Theodor Nöldeke's works, then his academic life and Islamic historiography within the framework of his most famous work 'Geschichte des Qorâns' (History of the Qur'an) are discussed. The students of Nöldeke, who trained many orientalist scholars such as Carl Brockemann, made their names known in the studies on the Qur'an and Islam in later periods. Nöldeke's study of the Qur'an, which is accepted as one of the authoritative sources on the Holy Qur'an when we consider it within the Western tradition, is also an example of orientalist approaches. When Nöldeke's views such as making use of Islamic sources and presenting new perspectives in the dating methodologies of the surah, especially regarding the revelation periods of Mecca and Medina, and making comprehensive analyses of verse groups are considered in general, it creates the opinion that his views are compatible with the Islamic perspective.

Key Words: Theodor Nöldeke, Islam, Orientalism, Orientalist

ÖNSÖZ

Doğu ve Batı kavramları bir araya gelince bu etkileşim üzerinden oryantalizm/şarkiyatçılık konusu da mutlaka akıllara gelmektedir. “Doğu” kavramı öylesine geniş ve ilgi çekici olmuştur ki, Batılı bilim adamları Doğu olarak gördükleri dünyayı her zaman için araştırma konusu içerisine almışlardır. Sanattan edebiyata, bilimsel çalışmalardan popüler kültüre kadar Batı’nın Doğu üzerindeki algısını anlamak için oryantalizm önemli bir tartışma alanıdır. Edward Said’in 1978’de yayımladığı *Orientalism* (Şarkiyatçılık) adlı kitabına göre oryantalizm, Batı’nın Doğu üzerindeki entelektüel ve kültürel hegemonyasını ifade eder. Bu çalışma, Doğu’nun Batılı gözlerle tanımlanmasının, gerçekliği çarpıttığını ve Doğu’nun kendi öz kimliğini inşa etmesini zorlaştırdığını savunur.

Bu aşamada Almanya’da doğup büyümüş olmam ve farklı bir dil -kültür ailesinde yetişmiş olmam nedeniyle Batı’dan Doğu’ya bakan çalışmalar benim için daha bir ilgi çekici olmuştur. Araştırma konumuz olan Theodor Nöldeke’nin de Batı araştırmalarında önemli bir yer tutması, Türk diliyle ve yazmalarıyla ilgilenmesiyansıra Carl Brockelmann, Christiaan Snouck-Hurgronje, Friedrich Schwally ve Enno Littmann gibi pek çok oryantalistin hocası konumunda olması konumuzu seçmede belirleyici olmuştur.

Araştırma “Theodor Nöldeke’nin Hayatı, Eserleri ve İslam Tarihçiliği” adı altında giriş ve üç bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde oryantalizm/şarkiyatçılık ve oryantalist/şarkiyatçı kavramlarına değinilerek Alman oryantalizmi hakkında bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde ise Nöldeke’nin Hayatı ve Öğrencileri ile öğrencisi Carl Brockelmann’ın hocası ile görüşleri karşılaştırılmıştır. İkinci bölümde ise Nöldeke’nin Eserleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Nöldeke’nin tarihçiliği, anlatım metodu, görüşleri, Kur’ân-ı Kerim üzerine yapmış olduğu kronolojik tertip ele alınmış ardından kendisine ve eserine yapılan eleştirilere yer verilmiştir.

Uzun süre önce başladığım yüksek lisans sürecimin tamamlanmasında en başta değerli danışman hocam Prof. Dr. Âdem APAK’a teşekkür ederim. Tezimi okuyup gerekli düzeltmelerle çalışmanın olgunlaşmasına katkı sağlayan tez jüri komitesindeki hocalarım Prof. Dr. Ali İhsan KARATAŞ ve Doç. Dr. Mustafa POLAT’ada şükranlarımı sunarım. Akademik dil konusunda desteklerini esirgemeyen değerli Abdülkerim AYDIN’a da teşekkür ederim. Son olarak da her zaman yanımda olan değerli aileme ve kıymetli eşim Sema AKBABA hanımefendiye en içten şükranlarımı sunarım.

Sezer AKBABA

BURSA

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	iii
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU.....	iv
YEMİN METNİ	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Amacı, Konusu ve Yöntemi.....	1
2. Araştırmanın Kaynakları ve İlgili Çalışmalar	2
3. Oryantalizm ve Alman Oryantalizmi	4

BİRİNCİ BÖLÜM

THEODOR NÖLDEKE’NİN HAYATI VE ÖĞRENCİLERİ

1.1. Hayatı	9
1.2. Eğitim Hayatı ve Etkilendiği İsimler.....	11
1.3. Theodor Nöldeke’nin Öğrencileri	13
1.3.1. Friedrich Schwally	13
1.3.2. Gotthelf Bergsträßer	14
1.3.3. Otto Pretzl	15
1.4. Öğrencisi Carl Brockelmann ve Örtüşen/Örtüşmeyen Görüşleri	17

İKİNCİ BÖLÜM

ESERLERİ

2.1. Eserleri.....	22
2.1.1. Kitapları	23
2.1.2. Tercüme Eserleri	29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAM TARİHÇİLİĞİ

3.1. Anlatım Metodu ve Üslûbu	30
3.2. Theodor Nöldeke’nin Oryantalistler Hakkındaki Görüşleri.....	39
3.3. Kur’ân’ın Korunması ve Kronolojisi Hakkındaki Görüşleri.....	40

3.4. Theodor Nöldeke'ye ve Eserine Yapılan Eleştiriler	46
SONUÇ	53
KAYNAKÇA	57
EKLER	62

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.s.	: Aleyhisselam
B.	: Bölüm
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
DİA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.z.	: Hazreti
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
r.a.	: Radıyallahuanh
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayısı
S.	: Sayı
Sav.	: Sallallahu aleyhi ve selem
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Orj.	: Orijinali

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı, Konusu ve Yöntemi

Batı toplumlarında İslâm'la ilgili bilimsel araştırmalarda Alman oryantalistler ortaya koydukları iddialar ve bilimsel katkılar nedeniyle oldukça fazla referans gösterilen oryantalistlerdir. Araştırmacılar, Batı akademik dünyasında İslamî çalışmalar alanında önemli bir etki yaratırken, aynı zamanda yayınlanmış çalışmaları ve iddialarıyla İslâm ülkelerinde de tanınmaktadırlar. Bununla birlikte özellikle Doğu araştırmaları alanında Türkiye'de daha az tanınan bilim adamlarının da bulunduğunu kabul etmek gerekir. Bu bahiste tanınması gereken önemli kişilerden biri de Theodor Eduard Bernhard Nöldeke'dir. Nöldeke, İslâm'ın oluşum dönemine ilişkin kapsamlı bilimsel çalışmaları ve titiz araştırmalarıyla ünlüdür. Onu seleflerinden ayıran farklı yaklaşımları nedeniyle oryantalist bilim adamları arasında önemli bir yere sahiptir. Bunun sebebi onun farklı bir metodolojiye bağlılığına ve alanla ilgili materyali kapsamlı bir şekilde kullanmasına bağlanmaktadır. Türkiye'de yapılan akademik çalışmalarda yaptığımız literatür taraması neticesinde Nöldeke hakkında fazla bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Nöldeke, bilhassa Kur'ân-ı Kerîm ve Kur'ân'ın tarihlendirilmesi ile İslam tarihçiliği ve Hz. Muhammed'in (sav) hayatı alanlarında araştırmalar yapmıştır. Bu nedenle çalışmanın amacı Theodor Nöldeke'nin hayatı, eserleri ve İslam tarihçiliği konusunda ilgili alana katkı sunabilmektir.

Çalışmanın konusunu ana hatları ile Nöldeke'nin hayatı, eserleri ve İslam tarihçiliği oluşturmaktadır. Ayrıca ilgili bölümde öğrencilerine de yer verilerek özellikle öğrencisi Brockelmann ile örtüşen ve örtüşmeyen fikirleri ele alınacaktır. İslam tarihçiliği konusunda eserlerindeki anlatım metodu ve üslubu, Kur'ân'ın tertibi ve korunması hakkındaki düşüncelerine de yer verilecektir. Son olarak bir oryantalist olarak Nöldeke'ye Türkiye'de yapılan çalışmalarda yapılan eleştiriler değerlendirilecektir.

Alman oryantalist Theodor Nöldeke'nin görüşleri ve İslam tarihçiliğini incelerken uygulanan yaklaşım, kaynak veya bilgi tarama yöntemini içermektedir. Çalışmamıza ilişkin temel bilgiler verildikten sonra oryantalizm ve Alman oryantalizmi kavramına ve tarihsel bağlamına ilişkin kısa bir genel bakış sunulmaktadır. Çalışma, ilgili bölümlerin

inceleme için çevrilmesine özellikle vurgu yaparak Almanca başta olmak üzere İngilizce kaynakların kapsamlı bir inceleme ve analizini içermektedir. Ayrıca siyer ve İslam tarihi alanına ait ilgili ilmi araştırmalara da bu çalışmada yer verilecektir. Bu çalışma sırasında konuyla ilgili temel kaynaklar incelenmiş, ardından dokümantasyon yöntemi ile toplanan bilgiler sistematik bir şekilde kategorize edilerek eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Bu çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılmak sùretiyle Nöldeke'nin İslam tarihçiliğine odaklanılmıştır. Bu yöntem, ilgili materyallerin analiz edilmesini ve araştırma konumuz çerçevesinde yorumlanmasını içermektedir.

2. Araştırmanın Kaynakları ve İlgili Çalışmalar

Alman oryantalizminde Kur'ân-ı Kerîm ve İslam tarihi çalışmaları, “Geschichte des Qorâns” (Kur'ân Tarihi) başlıklı eserle önemli ölçüde zenginleştirilmiştir. Büyük önem taşıdığı açıkça görülen bu çalışma, Nöldeke'nin sùrelerin kaynağı ve dizilişinin incelenmesine odaklanan doktora tezinden doğmuştur. Nöldeke'nin yazdığı eser “Kur'ân-ı Kerim Tarihi” başlığını taşımaktadır. Nöldeke'nin İslam tarihçiliği bu özel çalışmadan önemli ölçüde etkilenmiştir. Çünkü bu eser onun çalışmalarının temelini oluşturmaktadır. Çağdaş oryantalizmin gelişiminde önde gelen bir isim olarak geniş çapta tanınan Nöldeke'nin bilimsel katkısı, bu alandaki Batılı akademisyenleri önemli ölçüde etkilemiştir. “Geschichte des Korâns”ın yayımlanmasının ardından, Nöldeke'nin bilimsel katkısı, Batılı Kur'ân araştırmalarının yanı sıra Sâmi dillerdeki çalışmaları gibi daha geniş alanlarda kapsamlı bir şekilde alıntılanmış ve kullanılmıştır. Sonraki araştırmalar Nöldeke'nin çalışmasında yer alan özet bilgileri daha da genişletip zenginleştirmiştir. Çalışmamızın asıl odağını Nöldeke'nin yazıları oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmada oryantalizm ve oryantalistlerin İslâm tarihi yazımına ilişkin temel eserleri öne çıkan kaynaklar olarak değerlendirilmektedir.

Genel literatüre bakıldığında Müslüm Yıldırım tarafından yapılan “*Theodor Nöldeke'nin Kur'ân'a Yaklaşımı “Geschichte Des Qorâns” Örneği*”¹ isimli tefsir anabilim dalındaki doktora tezi, Nöldeke üzerine yapılan ve faydalandığımız

---

¹Müslüm Yıldırım, *Theodor Nöldeke'nin Kur'ân'a Yaklaşımı “Geschichte Des Qorâns” Örneği*, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

çalışmalardan biridir. Bu çalışmada Geschichte Des Qorâns adlı Nöldeke'nin eserine göre Kur'ân'ın kaynağı ve kronolojik tertibi ile Kur'ân'ın mushaflaşma sürecine değinilmiştir.

Konumuzla ilgili bir başka doktora tezi ise Hüseyin Polat tarafından hazırlanan “*Oryantalistlerin Kur'ân Vahyini Tarihlendirme Çalışmaları -Alman Öncüler: Gustav Weil ve Theodor Nöldeke Örneği*”² isimli çalışmasıdır. Çalışma, Weil ve Nöldeke'nin Kur'ân vahyini tarihlendirirken başvurdukları yöntemler ve bunlar üzerinden sûre ve âyet gruplarının tasnifi ile genel olarak oryantalist tarihlendirme yöntemlerinin tahlili ve tenkidine odaklanmıştır.

Oryantalizm bağlamında Kur'ân ayetlerini tarihlendirme konusunda farklı dillerde pek çok çalışma yapılmaktadır. Bu konuda önemli araştırmalar yapmış olan Alman oryantalist Nöldeke'nin çalışmaları özellikle sıralama konusunda bu konuyu inceleyen İngiliz oryantalistlerin de başvurdukları kaynaklardandır. Bu bağlamda Rumeysa Hafizoğlu tarafından hazırlanan “*İngiliz Oryantalizmde Kur'ân Ayetlerinin Tarihlendirilmesi*”³ isimli çalışma, İngiliz oryantalistlerin Kur'ân ayetlerini sıralarken kronolojik olarak hangi yaklaşım ve metotlarla bunu tertip ettiklerini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

Esra Gözeler tarafından hazırlanan “*Kur'ân Âyetlerinin Tarihlendirilmesi Sorunu ve Kur'ân'a Kronolojik-Olgusal Bir Yaklaşım (1 Rebi'u'l-evvel – 4 Rebi'u'l-evvel Arası)*”⁴ başlıklı doktora tezi ve bu tezden üretilen “*Kur'ân Âyetlerinin Tarihlendirilmesine Batılı Yaklaşımlar*”⁵ isimli makalesi, âyet ve sûrelerin tertibi açısından Batılı yaklaşımları ele almıştır. Çalışma Nöldeke, John Medows Rodwell, Régis Blachère'in tertiplerinin temelde Gustav Weil'in tertibine dayanmakta olduğunu ifade ederek; Weil'in, Nöldeke'ye; Nöldeke'nin de Rodwell ve Blachère'e kaynaklık ettiğine vurgu yapmıştır.

---

² Hüseyin Polat, *Oryantalistlerin Kur'ân Vahyini Tarihlendirme Çalışmaları -Alman Öncüler: Gustav Weil ve Theodor Nöldeke Örneği*, (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

³ Rumeysa Hafizoğlu, *İngiliz Oryantalizmde Kur'ân Ayetlerinin Tarihlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

⁴ Esra Gözeler, *Kur'ân Âyetlerinin Tarihlendirilmesi Sorunu ve Kur'ân'a Kronolojik-Olgusal Bir Yaklaşım (1 Rebi'u'l-evvel – 4 Rebi'u'l-evvel Arası)*, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

⁵ Esra Gözeler, “Kur'ân Âyetlerinin Tarihlendirilmesine Batılı Yaklaşımlar”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.51, S.1 (2010).

Kemal Gözütok tarafından hazırlanan “*Oryantalistlerin Kur’ân Tarihine Bakışları*”⁶ adlı yüksek lisans çalışması Theodor Nöldeke ve Friedrich Schwally’nin *Geschichte Des Qorans* adlı eserine değinerek akabinde 1950 sonrası batıdaki gelişmelere yer vermiştir.

İsmet Celal Öztürk tarafından 2022 yılında Türkçe’ye çevrilen Nöldeke’nin çalıştığı çeşitli konular hakkındaki dokuz makalesinden kendisinin bir araya getirerek 1892 yılında yayımladığı “*Orientalische Skizzen/ Doğu Tarihi Üzerine Oryantalist Denemeler*”⁷ adlı eserinden ve yine İsmet Celal Öztürk tarafından 2024 yılında çevrilen “*Doğu Üzerine Oryantalist Denemeler*”⁸ adlı çalışmadan da faydalanılmıştır.

Son olarak *Der Islam* dergisindeki ihlâs sûresine ilişkin makaleler hakkında yüksek lisans tezi hazırlamış olan Nuriye Özsoy tarafından hazırlanmış “*Der İslam Dergisinde Yayımlanan 112. El-İhlas Sûresiyle İlgili Makaleler Örnekliğinde Oryantalistik Kur’ân Çalışmalarının Değerlendirilmesi*”⁹ isimli çalışması da oryantalizm ve oluşum evrelerindeki tasnifi açısından incelenmiştir.

Yücel Bulut’un oryantalizm hakkındaki çalışmalarından olan ve ilk baskısı 2004 yılında yapılan *Oryantalizm kavramı nedir? Oryantalist kimlere denir? Doğu ve Batı ayrımı nasıl ortaya çıkmıştır? Son dönem oryantalist çalışmalar hangi düzeydedir? gibi bir takım temel soruların cevaplarını içeren “Oryantalizmin Kısa Tarihi”*¹⁰ adlı eseri başta olmak üzere diğer araştırmacıların Alman oryantalizmi, Batının Kur’ân-ı Kerim ve Hz. Muhammed (sav) algısı üzerine telif ettikleri eserlere de müracaat edilmiştir.

3. Oryantalizm ve Alman Oryantalizmi

Oryantalist çalışmaların kökenleri bir bütün olarak genellikle 1311 Viyana Konsiline atfedilirken, Almanya’da oryantalist çalışmaların başlangıcının 15. yüzyıla kadar

⁶ Kemal Gözütok, *Oryantalistlerin Kur’ân Tarihine Bakışları*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

⁷ Theodor Nöldeke, *Doğu Tarihi Üzerine Oryantalist Denemeler*, çev. İsmet Celal Öztürk, İstanbul: Yay Yayınları, 2022.

⁸ Theodor Nöldeke, *Doğu Üzerine Oryantalist Denemeler*, çev. İsmet Celal Öztürk, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2024.

⁹ Nuriye Özsoy, *Der İslam Dergisinde Yayımlanan 112. El-İhlas Sûresiyle İlgili Makaleler Örnekliğinde Oryantalistik Kur’ân Çalışmalarının Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

¹⁰ Yücel Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, 6. bs., İstanbul: Küre Yayınları, 2016.

uzandığı kabul edilir.¹¹ Alman oryantlizmi, başlangıçta Hıristiyanlığın Doğu bölgelerini esas almıştır. Alman oryantlizminin kökenleri, başlangıçta teolojik araştırmalara odaklanmıştır. Ancak daha sonra odağını filolojik çalışmalara kaydırması 19. yüzyıla kadar uzanabilir. Söz konusu durum, 19. yüzyılda meydana gelen siyasi gelişmelere tepki olarak bir “dönüşüm” geçirmiştir.

Teolojik yaklaşımların aksine filolojik araştırmalar, Alman oryantlist geleneğinin gelişimine temel teşkil etse de başlangıcında birçok önemli kurumun yadsınamaz etkisinin kabul edilmesi önemlidir. Pek çok çalışmanın bulguları, Alman oryantlistlerin kullandığı bilişsel ve metinsel süreçlerin, gelişen toplumsal koşullar ve siyasi bağlamlar tarafından önemli ölçüde şekillendiğini göstermektedir. Bu bulgular Alman oryantlizmi ile sömürgeci çabalar arasında açık bir ilişki kurulmasını kolaylaştırmaktadır.¹²

Batılı ölkelerin kütüphanelerinde bölgenin sosyo-költürel ve politik yapısı hakkında bilgi toplamak amacıyla araştırma yapma uygulamasına genel olarak “Uygulamalı Oryantalizm” (Almanca: Angewandte Orientalistik) adı verilmektedir. Bu faaliyet devlet tarafından hem düzenlenmiş hem de teşvik edilmiştir. Bu yaklaşımın ilk savunucuları arasında Snouck Hurgronjeve Carl Heinrich Becker (1876-1933) yer alır. Üstelik Becker'in mesleği, araştırmacı sıfatıyla devlet memuru rolünün ötesine geçmiştir. Kendisi 1925'ten 1930'a kadar Költür Bakanlığı'nda siyasi sorumluluklar da üstlenmiştir. Becker'in bakış açısına göre, Oryantalizm alanındaki tüm araştırmacılar, Oryantalizm ile bağlantılı bireylerdir. Devlet kurumlarıyla birlikte, kendi devletlerinin desteklediği İslamî politikalara uygun çalışmaları yürütmek, ayrıca her oryantlistin eğitici geziler ve kütüphane gezileri yoluyla Doğu dünyasını, özellikle de İslam/Müslöman költürünü tanıması zorunludur.¹³ Snouck Hurgronje (1857 – 1936) baktığımızda ise Protestan Papaz bir ailenin çocuğu olarak yetişen ve Endonezya'ya gönderilecek sömürge memurlarını eğitmek için açtığı kursta hocalık yapan bir isimdir. Daha sonraları Müslöman olduğunu ilan eden Hurgronje, özellikle İslamî sistemin nasıl kurulup geliştiği hakkında ve sömürge hükömetlerinin Müslömanları nasıl kontrol ve idaresi altında tutması ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Snouck-Hurgronje'nin Müslömanlığı tartışma konusu olmuştur. Hollandalı yazar F. Schröder, Hurgronje için

¹¹Yücel Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, 6. bs., İstanbul: Küre Yayınları, 2016, s. 3-4.

¹² Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, s.3.

¹³ Fuat Keyman vd., *Oryantalizm, Hegemonya ve Költürel Fark*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996, s.31.

yazdığı bir makalede (“Orientalische Retoriek: Van Koningsveld over de vuile handen van Snouck Hurgronje”, *De Gids*, CXLIII [Amsterdam 1980], s.785-806) ve 1984 tarihli *Nieuwe Rotterdamse Courant* adlı gazetede yayımladığı yazısında Hurgronje'nin 1885'ten sonra İslâm'ı benimsediğini, ancak bunu kendi yakınlarından gizlediğini iddia etmiştir. Bu iddia Hollanda'daki ilim çevrelerinde reddedilmiş, ayrıca Hurgronje'nin Theodor Nöldeke'ye gönderdiği mektupları yayınlayan (*Orientalism and Islam: The Letters of C. Snouck Hurgronje to Th. Nöldeke from the Tübingen University Library*, Leiden 1985) Leiden Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Koningsveld, onun aslında hiç Müslüman olmadığını, fakat Müslümanlara karşı onlardan biriymiş gibi davrandığını ileri sürmüştür.¹⁴

Tarihsel olarak Alman oryantalistler, doğası gereği hem eleştirel hem de olumsuz bakış açılarını da kapsayan Doğu'ya ve İslam'a yönelik eleştirilere odaklanmışlardır. Bununla birlikte İslam'ın temel kaynaklarını eleştirel bir biçimde inceleyen Alman oryantalistler topluluğu arasında seleflerine göre daha tarafsız çalışmalar üreten çağdaş akademisyenlerin de mevcut olduğu ileri sürülebilir. Dolayısıyla geçmişte İslam hukuku, İslam inanç esasları, İslam tarihi gibi İslam dinini ilgilendiren genel konulara ağırlık veriliyordu. Bununla birlikte daha yeni tartışmalar İslami araştırmalar alanında daha spesifik ve incelikli konuları ele almaya yönelmiştir.¹⁵

Zaman içerisinde pek çok farklı anlama evrilen oryantalizm kelimesi en genel itibarıyla doğubilimcilik ya da şarkiyatçılık olarak isimlendirilmektedir. Batının doğu hakkındaki çalışmaları için kullanılan bu terim daha sonra bir araştırma sahasına dönüşmüştür. Bu alanda araştırma yapan kişiler için ise oryantalist Türkçe kullanımı olarak da müsteşrik kelimesi kullanılmıştır. Oryantalizmi sadece bir akademik merak alanı olarak değerlendiren tanımların dışında, Edward Said gibi bazı düşünürlerce söz konusu disiplin Hristiyan misyonerliği ve sömürgecilikle iş birliği içerisinde olan bir kavram olarak değerlendirilen görüşler de bulunmaktadır.¹⁶

---

¹⁴ İsmail Hakkı Göksoy, “Snouck-Hurgronje, Christian”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2007, C.37, s.340-341.

¹⁵ Hüseyin Köftürücü, “Alman Oryantalizminde İslam Tasavvurları”, *İmgelem* 2021. C.5, S.8 (2021), s. 35-58.

¹⁶ Yücel Bulut, “Oryantalizm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2007, C.33, s. 428.

Genel bir ifadeyle Edward Said'e göre şarkiyatçılık Avrupalının Doğu'yu tanımlama girişimi olarak açıklanabilir. Oryantalizmin hakkında farklı bir açıdan en kapsamlı tariflerden biri Said tarafından şöyle ifade edilmiştir:

“Antropolog, sosyolog, tarihçi yahut dilbilimci olsun özel yahut genel bir açıdan Şark'ı öğreten, yazıya döken yahut araştıran kimse şarkiyatçıdır ve yaptığı şey şarkiyattır. ... “Oryantalizmin daha geniş bir mânası vardır: Oryantalizm Doğu ile Batı arasında ontolojik ve epistemolojik ayırımı dayalı bir düşünüş biçimidir. (...) Şimdi oryantalizmin üçüncü anlamına geliyorum: XVIII. yüzyıl sonlarını kabaca belirlenmiş bir başlangıç noktası kabul edersek oryantalizm Şark ile uğraşan toplu müessesedir; yani Şark hakkında hükümlerde bulunur, Şark hakkındaki kanaatleri onayından geçirir, Şark'ı tasvir eder, tedris eder, iskân eder, yönetir; kısacası Doğu'ya hâkim olmak, onu yeniden kurmak ve onun âmiri olmak için Batı'nın bulduğu bir yoldur”¹⁷

Oryantalizm, 18. yüzyılın son çeyreğinden itibaren ve 19. yüzyılın başlarında Avrupa'da önemli bir akademik disiplin olarak ortaya çıkmıştır. Oryantalizm, genellikle Doğu kültürleri, dilleri, tarihleri ve toplumları üzerine yapılan akademik çalışmaları içerir. Oryantalizmin kökenleri daha önceki dönemlere kadar uzanabilir. Ancak, örneğin Said'e göre bu ayrışma doğu ile batının varlığı kadar eski olduğu ifadesi ve Said'in oryantalizm kavramına yüklediği anlamlar pek çok Amerikalı ve Avrupalı yazar tarafından şiddetle eleştiri konusu olmuştur.¹⁸ Oryantalizmin erken dönemlerine bakıldığında, Avrupa'daki Müslüman medeniyeti, Doğu Asya ve diğer doğu kültürlerine dair merakın arttığı görülmektedir. Rönesans dönemindeki merak ve ilgi, Antik Yunan ve Roma kültürlerine olan ilgiyi arttırması gibi, bir anlamda Doğu kültürlerine duyulan ilgiyi de arttırmıştır. Ancak, oryantalizmin modern anlamdaki kurumsallaşması yukarıda da belirtildiği üzere 18. yüzyılın ikinci yarısına rastlamaktadır.¹⁹

¹⁷ Edward W. Said, *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Yolu*, (çev. Selahattin Ayaz), İstanbul: Pınar Yayınları, 2. Bs., (1989), s. 15-16.

¹⁸ Zeynep İnan Aliyazıcıoğlu, “Oryantalizm ve Avrupa'da Müslüman-Doğu'ya Dair Oryantalistik Çalışmaların Gelişimi”, *Turkish Studies*, C.12/1, (2017), S.141.

¹⁹Tacettin Gökhan Özçelik, *Doğu ve Batı Dikotomisinin Yarattığı Gerçeklik: Oryantalizm – Oksidentalizm*, (Doktora Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 22.

Sömürge faaliyetleri ile bağlantılı olarak örneğin Hollanda, Malezya'nın olduğu bölgede hâkim olan din İslâm olduğundan İslam bilimlerine yönelmiştir. 16. Ludwig'ten itibaren Fransa, Avusturya ile Osmanlı Döneminde verilen kapitülasyonlar²⁰ aracılığıyla Türkiye üzerinde daha etkili olma yarışı içerisindeydi. 1795'te kurulan Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Enstitüsü olarak tanımlayabileceğimiz "Ecole des langues orientales vivantes" kurumundaki öğretmenler, Hollanda okuluna dayanarak Arap dili bilimini bir anlamda yeniden oluşturmuştur. Böylelikle İslâm dini ve kültürü hakkındaki araştırmaların temelini atmış, Paris'i uzun yıllar Avrupa'daki oryantalistik araştırmaların merkezi haline getirmiştir. Benzer şekilde İngiltere, Hindistan'daki konumundan dolayı Hollanda'nın yanısıra Güney Asya araştırmalarında en fazla menfaati olan bir ülkedir. Daha sonra bu konuda Almanlar önderliği ele almış ve uzun yıllar boyunca bu liderliği sürdürmüşlerdir.²¹Fakat 2. Dünya savaşları öncesi Nazilerin iktidarı kazanması sonrası, 19. ve 20. yüzyıllarda oryantalizm alanında belirleyici bir konumda olan Alman oryantalistlerin birçoğu farklı ülkelere göçmek zorunda kalmıştır. Bu dönemlerde Türkiye'ye de gelen pek çok Yahudi bilim adamı 2. Dünya Savaşı sonlarına kadar başta İstanbul Üniversitesi (Dârül-Fünûn) olmak üzere bazı üniversitelerde ders vermiştir.²²Böylelikle Alman oryantalizm geleneği otoritesini kaybederek yerini Amerikan ve İngiliz oryantalizmine bırakmıştır.²³

---

²⁰ Yapılan anlaşmaya bağlı olarak bir devletin, başka bir devlete tanıdığı başta ticari olmak üzere siyasi ve sosyal ayrıcalıklardır.

²¹Carl, Brockelman, "Almanya'da Oryantalistik Çalışmalar", çev. Bekir Ezen, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, C.7, S.2, (2009), s. 161.

²²Yücel Namal, "Türkiye'de 1933–1950 Yılları Arasında Yükseköğretime Yabancı Bilim Adamlarının Katkıları", *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, C.2, S.1, (2012), s. 15.

²³Robert Irwin, *Oryantalistler ve Düşmanları*, çev. Bahar Tırnakçı, 1. bs., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008, s. 11.

BİRİNCİ BÖLÜM

THEODOR NÖLDEKE’NİN HAYATI VE ÖĞRENCİLERİ

1.1. Hayatı

Theodor Eduard Bernhard Franz Nöldeke²⁴, 1836 yılında Almanya’nın Hamburg eyaletine bağlı olan Harburg’da dünyaya gelmiştir. Kuzeybatı Almanya bölgesinde kayda değer bir üne sahip olan soyunun kökenleri, 16. yüzyılda Hildesheim şehri tarafından fahri vatandaşlık verilen bir bireye kadar izlenebilmektedir. Nöldeke'nin evinde bilim, eğitim ve yönetim alanlarında akademik kariyer yapan çok sayıda birey yetişmiştir. Aralarında babası da vardır. Eğitimi 1849-1853 yılları arasında babasının müfettiş olarak görev yaptığı Lingen Lisesi’nde sürdürmüştür. Theodor Nöldeke akademik yolculuğunu orta öğrenimini Lingen kentsel bölgesinde sürdürmüştür. Daha sonra 1853'te Göttingen Üniversitesi'ne kaydolmuştur.²⁵

Nöldeke, 1856 yılında “De Origine et Compositione Surarum Qoranicarum İpsiusque Qorani” başlıklı tezini sunarak doktora çalışmalarını başarıyla tamamladı. Ardından "L'Académie des Inscriptions et Belles-lettres" olarak bilinen saygın kurumun düzenlediği yarışmaya sunduğu eserle ödül kazandı. Bu ödül kendisine 5 Haziran 1859'da “Geschichte des Korâns-Kur’ân’ın Tarihi” başlıklı sunumundan dolayı verilmiştir. Yarışmaya Nöldeke'nin yanı sıra iki kişi daha katılmıştır. Bu kişiler Avusturya kökenli İngiliz vatandaşı Aloys Sprenger ve İtalyan tarihçi Michele Amari’dir.²⁶

Nöldeke, bilimsel çalışmalarında çoğunlukla Süryanice, Arami ve Mendaî dillerinin yanı sıra Eski Ahit’in incelenmesine odaklanmıştır. 1856-1857 yıllarında Viyana'ya seyahate çıkan Nöldeke, burada Arapça ve Türkçe elyazmalarıyla ilgili ilmi faaliyetlerde bulunmuştur. Tasavvuf şairleri Sâdî ve Attâr’ın eserlerine büyük ilgi gösteren Nöldeke, 1857 sonbaharında Leiden'e ilmi bir seyahat gerçekleştirmiştir. Leiden'de bu şairlere ait yazma eserler üzerinde araştırmalarını sürdürmüştür. Nöldeke,

---

²⁴ Nöldeke’nin yaşamı ve çalışmaları için bkz. C.S. Hurgronje, “Theodor Nöldeke”, *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 85, (1931), ss. 239-281.

²⁵ Enno Littmann, *Ein Jahrhundert Orientalistik*, Wiesbaden: Harrassowitz, 1955, s. 52-61

²⁶ Hurgronje, s. 245; Hilal Görgün, “Nöldeke, Theodor”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2007, C. 33, 247.

Hollanda'da kaldığı süre boyunca Theodorus Willem Juynboll (ö. 1861) ve onun soyundan gelen Abraham Willem Juynboll (ö. 1887) gibi saygın oryantalistlerle tanışmış, onlarla yakınlık kurmuştur. 1858 baharında ilk olarak Gotha şehrini ziyaret etmiş, oradan çeşitli kaynaklar temin etmiştir. Daha sonra Berlin'e taşınarak hem kişisel akademik çalışmalarını sürdürmüş hem de kütüphanedeki Türkçe yazma eserlerin sınıflandırılması faaliyetine aktif olarak katkıda bulunmuştur. Bu dönemde özellikle Çağatayca diline odaklanarak Türk dili çalışmalarına girişmiştir. Ayrıca Berlin şehrinde ikamet ederken Heinrich Kiepert (1899) ile tanışma fırsatı bulmuş, bu süreçte kendisinden eski İran coğrafyası konusunda eğitim almıştır. 1860 yılında Nöldeke'nin sağlığında bir kötüleşme ortaya çıkmış, bu durum onu İtalya'da bir süre dinlenmeye sevk etmiştir. Üç aylık bir istirahat döneminin ardından Almanya'ya dönmüş, Göttingen Kütüphanesi'nde Türkçe el yazmalarının düzenlenmesi görevini üstlenmiştir. Bu çaba 1860 yılında başlayarak iki yıllık bir süreye yayılmıştır. Daha sonra yine aynı üniversite ders vermeye de başlamıştır. 1864 yılında ise Kiel Üniversitesi Doğu dilleri, 1872 yılında da Strasburg Üniversitesi Sâmi dilleri profesörlüğü görevine başlamıştır. Profesörlük görevi döneminde Taberî Târîhi'nin Sâsânîler ile ilgili bölümünü ve çevirisini hazırlamıştır. Strasburg Üniversitesinde Şarkiyat Merkezi'nin yöneticiliği görevinde iken Nöldeke 1906 yılında emekli olmuştur. Yaşadığı uzun dönem hastalığı sonrasında 1930 yılında ise vefat etmiştir.²⁷

Kur'ân-ı Kerîm Latince'ye çok daha önceleri çevrilmiş olmasına rağmen²⁸, 1860'lı yıllarda Kur'ân tarihi üzerine detaylı bir çalışma yapan Nöldeke, son yüzyılda bu kitabıyla birçok çalışmaya da referans kaynağı olmuştur. *Geschichte Des Qorans* isimli çalışmasının Türkçe'ye tek çevirisi 1970 yılında Muammer Sencer tarafından yapılmıştır. İlke Yayınlarından basılan bu eserde Sencer, *Geschichte Des Qorans* eserinin Friedrich Schwally tarafından yenilenmiş şeklini esas alarak tercüme etmiştir. Sencer eserin tamamını tercüme etmemiştir.²⁹

²⁷Görgün, "Nöldeke, Theodor", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2007, C.33, 217.

²⁸Detaylı bilgi için bkz. Burman, Thomas E., *Reading the Qur'an in Latin Christendom/Latince Kur'ân Çevirileri 1140-1560*, (Çev. Nisan Alıcı), İstanbul: İthaki Yayınları, 2013.

²⁹Nöldeke-Schwally, *Kur'ân Tarihi*, çev. Muammer Sencer, İstanbul: İlke Yayınları, 1970; Nöldeke, Theodor, *Geschichte des Qorâns*, Göttingen: Verlag der Dieterichschen Buchhandlung, 1860.

1.2. Eğitim Hayatı ve Etkilendiği İsimler

Theodor Nöldeke'nin eğitim hayatını dört aşamada vermek mümkündür. Öncelikle Nöldeke, Kiel Üniversitesi'nde öğrenim gördü. Burada özellikle Sami dilleri, Yunanca ve İbranice üzerine temel eğitim aldı. İkinci aşamada daha sonra Leipzig Üniversitesi'ne geçti. Leipzig'de filoloji (özellikle Doğu dilleri) çok güçlüydü ve burada metin çözümlene yöntemleriyle tanıştı. Daha sonra üçüncü aşamada eğitim hayatında en etkili dönem olan Göttingen Üniversitesinde akademik gelişimini gösterdi. Burada iki büyük bilim insanının öğrencisi oldu. Bu isimler Heinrich Ewald ve Theodor Benfey'di. Ewald, İbrani dili ve tarihsel-filolojik yöntem konusunda Nöldeke'ye derin bir entelektüel yön verdi. Benfey ise Sanskritçe ve karşılaştırmalı dilbilim konusunda Nöldeke'yi etkiledi. Dördüncü aşamada Nöldeke, 1856 yılında Kiel Üniversitesi'ne döndü ve burada doktora yaptı. 1859'da yayımlanan doktora tezi "De origine et compositione Surarum Qoranicarum" (Kur'an Surelerinin Kökeni ve Kompozisyonu Üzerine) İslam öncesi Arap tarihi ve edebiyatı üzerineydi. Bu çalışma daha sonra "Geschichte des Qorāns" (Kur'an'ın Tarihi) eserine temel oldu.³⁰ Öğrencilik hayatı sonrasında Kiel, Strassburg, Berlin, Viyana ve Leipzig gibi birçok önde gelen üniversitede profesör olarak görevlendirilmiştir.

Nöldeke, Göttingen Üniversitesi'ne kaydolduktan sonra burada Protestan ilahiyatçı ve oryantalist Heinrich Ewald'ın yanı sıra Yahudi kökenli dilbilimci Theodor Benfey gibi bilim adamlarından faydalandı. Bu sayede Arapça, İbranice, Türkçe ve Farsça dillerinde yeterlilik kazandı.³¹ Göttingen Üniversitesi öğrencilik yıllarında Theodor Nöldeke'nin hocası olarak da büyük önem taşıyan Heinrich Ewald (1803–1875), 19. yüzyılın en önemli Alman filologlarından, teologlarından ve şarkiyatçılarından biridir. Sami dilleri, özellikle İbranice, Arapça ve Süryanice üzerine yaptığı çalışmalarla tanınır. Aynı zamanda, modern Eski Ahit (Tevrat) eleştirisinin kurucularındandır.³²

Heinrich Ewald, Arapça dilbilgisi üzerine kaleme aldığı *Grammatica Critica Linguae Arabicae Cum Brevi Metrorum Doctrina* (Kısa Bir Aruz Bilgisiyle Birlikte Eleştirel Arapça Grameri) adlı eserinde, Arapça'nın gramer yapısını detaylı bir şekilde

³⁰ Zubaidi, Asnaw vd., The Authenticity of Qur'anic Codification: A Critique of Theodor Noldeke's Perspective, Buletin Al-Turas, S. 30, No. 2, 2024, ss. 275-288.

³¹ Enno Littmann, Ein Jahrhundert Orientalistik, Wiesbaden: Harrassowitz, 1955, s. 52-61.

³² <https://www.jewishencyclopedia.com/articles/5927-ewald-georg-heinrich-august> (Erişim Tarihi: 15.04.2025)

incelemiştir. Bu eser, Arapça'nın özelliklerini sistematik bir biçimde ele alarak, Sami dilleri arasındaki ilişkileri ortaya koymuştur. Theodor Nöldeke, bu eserden faydalanarak Arapça'nın tarihî gelişimini ve Kuran dilinin özelliklerini analiz etmiştir. Özellikle, Kuran'daki dilsel yapıları incelerken Ewald'ın metodolojisini benimsemiş ve Arapça'nın evrimini anlamada bu eseri temel kaynaklardan biri olarak kullanmıştır.

Nöldeke'nin 1860 yılında yayımladığı *Geschichte des Qorāns* (Kuran'ın Tarihi) adlı çalışmamızda ele aldığımız eseri, Kuran'ın tarihsel gelişimini ve derlenme sürecini ele alır. Bu çalışmada, Nöldeke, Kuran ayetlerini kronolojik olarak sınıflandırmış ve metinleri tarihsel bağlamda analiz etmiştir. Bu yaklaşım, Ewald'ın Eski Ahit üzerine yaptığı çalışmalardaki yöntemle paralellik gösterir. Ewald, Eski Ahit metinlerini tarihsel katmanlara ayırarak, metinlerin oluşum sürecini ve tarihsel arka planını ortaya koymuştur. Nöldeke, bu yöntemi Kuran'a uygulayarak, metin eleştirisi ve tarihsel analiz konusunda Ewald'ın izinden gitmiştir denilebilir.³³ Örneğin Ewald yöntem olarak çalışmasında Eski Ahit metinlerini tarihlere göre sınıflandırır. Ayrıca metinlerin hangi döneme ait olduğunu, dilsel ve tarihsel verilerle ayırmaya çalışır. Nöldeke ise Kur'an ayetlerini Mekkî ve Medenî dönemlere göre sıralar. Mekkî dönemleri ise kendi içerisinde erken dönem, orta dönem ve geç dönem olmak üzere üç döneme ayırmaktadır.³⁴ Sonuç olarak Heinrich Ewald ile Theodor Nöldeke arasındaki ilişki, sadece bir hoca-öğrenci ilişkisi olmanın ötesinde, bilimsel düşünce ve metodolojinin kuşaktan kuşağa aktarımının güzel bir örneği olduğu söylenebilir. Ewald'ın dilbilimsel ve tarihsel analiz yöntemleri, Nöldeke'nin çalışmalarında derinlemesine yer bulmuş ve onun Kuran araştırmalarına yön vermiştir denilebilir.

Nöldeke'nin etkilendiği bir diğer hocası olan Theodor Benfey (1809–1881), 19. yüzyılın önde gelen Alman filologlarından biridir. Benfey, özellikle Sanskritçe ve Hint edebiyatı üzerine yaptığı çalışmalarla tanınırken, Nöldeke, Sami dilleri ve İslam öncesi Arap edebiyatı üzerine önemli katkılarda bulunmuştur. Nöldeke'nin Göttingen Üniversitesindeki eğitimi sırasında Heinrich Ewald'ın yanı sıra Theodor Benfey'den de

---

³³Hans-Joachim Kraus, *Geschichte der historisch-kritischen Erforschung des Alten Testaments von der Reformation bis zur Gegenwart*, Verlag der Buchhandlung des Erziehungsvereins Neukirchen Kreis Moers, 1956.

³⁴Nöldeke vd., *Geschichte des Qorāns*, I, 65.

dersler aldığı bilinmektedir.³⁵Bu eğitim, Nöldeke'nin dilbilimsel yaklaşımını şekillendirmiştir denilebilir. Her iki akademisyen de “Kalila wa Dimna” adlı eserin farklı yönleri üzerine çalışmalar yapmıştır. Ayrıca Benfey, 1859 yılında benzer bir eser olan Sanskritçe “Panchatantra”³⁶ metninin Almanca çevirisini yayımlamış ve bu eserin Avrupa'daki tanınırlığına öncülük etmiştir. Nöldeke ise 1905'te “Kalila wa Dimna” başlıklı makalesinde, eserin Arapça versiyonları üzerine filolojik analizler sunmuştur. Her iki akademisyen de benzer akademik çevrelerde etkileşimde bulunmuşlardır.³⁷

1.3. Öğrencileri

Nöldeke, *Geschichte des Qorâns'*ın yeni baskısı için sorumluluğu öğrencisi Friedrich Schwally'ye devretmeyi tercih etmiştir. Schwally, yeni bölümler ekleyerek eserin ilk ve sonraki ciltlerini genişletmiştir. Nöldeke'nin vefatının ardından üçüncü kitabın sonuçlandırılması sorumluluğunu ise Bergsträßer üstlenmiştir. Nöldeke'nin üçüncü cildin tamamlanmasından önce vefat etmesi üzerine Otto Pretzl, bu cildin son haline getirilmesi sorumluluğunu üstlenmiş ve ardından kitap için oluşturulan indeksle yayımlanması için gerekli düzenlemeleri yapmıştır. Bu çerçevede *Geschichte des Qorâns'*ın derlenmesine önemli katkılarda bulunan yukarıda adı geçen üç yazarın biyografileri ve edebi katkılarına kısa bir genel bakış sunmak eseri daha iyi anlayabilmek adına faydalı olacaktır.

1.3.1. Friedrich Schwally

*Geschichte des Qorâns'*a katkıda bulunanlardan birisi olan Alman şarkiyatçı Friedrich Zacharias Schwally, 1863 yılında Oberhesen'e bağlı Butzbach'ta doğmuştur. İlkokulu Butzbach'ta orta öğretimini Darmstadt'ta almış, Giessen Üniversitesinde de Protestan Teolojisi eğitimi almıştır. Schwally, Kitabı Mukaddes ile ilgili “Die Reden des Buches Jeremia Gegen die Heiden” adlı çalışması ile felsefe dalında doktora yapmıştır. Daha sonra 1893 yılında da semitik diller üzerinde çalışmalar yaparak da doçent olmuştur.

³⁵ Görgün, “Nöldeke, Theodor”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2007, C. 33, 247.

³⁶ Pançatantra–Beş Yöntem adıyla Türkçe'ye çevrilen eserin Vishnuşarman'a (MÖ. 4. Yüzyıl) ait olduğu düşünülmektedir. Panchatantra, Hint edebiyatının görkemli ve masal formatındaki metinlerindedir.

³⁷ <https://www.iranicaonline.org/articles/benfey-theodor/>

Schwally, pek çok yurt dışı gezisinde bulunmuştur. Paris, Londra, Leiden'e seyahatler yaparak 1903 ve 1904 yıllarında üçer aylık bir süre ile Kahire'de, 1908 yılının yaz ayında ise hocası Nöldeke'nin aksine İstanbul'a gelip bir müddet kalmıştır. Schwally, Doğu'ya son yolculuğunu 1912 yılında Kahire'ye gerçekleştirmiştir. Burada kaldığı süre içerisinde bölgedeki âdet ve gelenekleri incelemiş, daha sonra bu gözlemlerini kitap ve makale olarak yayınlamıştır.³⁸

1.3.2. Gotthelf Bergsträßer

Gotthelf Bergsträßer, 1886 yılında Almanya'nın Oberlosa bölgesinde doğmuştur. Babasının Sachsen eyaletinin Plauen şehrinde rahip olarak görev yapan Protestan bir din adamı olduğu bilinmektedir. Bergsträßer, ilk eğitimini Plauen'de almış ve daha sonra 1896 yılında Kraliyet Ortaokuluna kaydolmuştur. 1904 yılında eğitimi tamamlamış, ardından Leipzig Üniversitesi'ne kaydolmuştur. Bu kurumdaki görev süreleri boyunca akademik çalışmaları Felsefe, Klasik Filoloji ve Doğu dilleri alanlarına yoğunlaşmıştır. Bu noktada Bergsträßer, August Fischer'in ve diğer birçok saygın eğitimcinin himayesi altında eğitim vermeye başladı. 1908'de Leipzig'de yapılan sınavı başarıyla tamamlayan Bergsträßer, ardından Dresden'de bulunan Witzthum lisesinde çırak eğitimci ve din adamı olarak çalışmaya başlamıştır.³⁹

1911 yılında Bergsträßer, Leipzig Üniversitesi'nde "Die Negationen im Kur'ân, Ein Beitrag zur Historischen Grammatik des Arabischen" başlıklı doktora tezini başarıyla savunmuştur. Daha sonra doçent olarak atanmış ve araştırmalarını İslam bilimleri ve Sami dilleri üzerine yoğunlaştırmıştır. Bergsträßer, 1912-1914 yılları arasında Orta Doğu'da kaldığı süre boyunca Anadolu, Suriye, Filistin ve Mısır'ı kapsayan bir yolculuğa çıkmıştır. Aynı zamanda Kahire Üniversitesi'nde dersler vermiştir. Bu dönemde, Hz. İsa'nın da konuştuğu dil olarak bilinen Ârâmî dili olan Ma'lula bölgesindeki dil ve Filistin dillerinde yeterlilik kazanmıştır. Ayrıca Birinci Dünya Savaşına denk gelen 1915-1918 yılları arasında İstanbul Dârül-Fünûn Edebiyat Fakültesi'nde profesörlük görevini üstlenmiştir. Daha sonra Berlin, Königsberg, Breslau, Heidelberg ve Münih'in saygın akademik kurumlarında Sami dilleri ve İslam çalışmaları

³⁸ Friedrich Schwally, Die Reden des Buches Jeremia Gegen die Heiden, Gießen: Wilhelm Keller, 1888, s. 42.

³⁹ Bu bilgiler, yazarın Die Negationen im Kur'ân adlı doktora tezinden alınmıştır. s. 68.

üzerine dersler vermiştir. Bergsträßer, Almanya’da yayınlanan “Orientalistische Literaturzeitung, Beiträge zur semitischen Philologie und Linguistik ve Orient und Antike” adlı ilmi dergilerin de editörlüğünü yapmıştır.⁴⁰

1.3.3. Otto Pretzl

Semitik ve İslâmî bilimler profesörü olan Otto Pretzl, 1893 yılında Bavyera eyaletinin Ingolstadt şehrinde dünyaya gelmiştir. Öğrenimini burada tamamlayan Pretzl, Münih Üniversitesi’nden mezun olmuş, lisansüstü çalışmalarını Kitab-ı Mukaddes üzerine yapmıştır. Hocası Fritz Hommel’den Kitab-ı Mukaddes dillerinin yanında ayrıca semitik dillerden Akkadca’dan Habeşçe’ye kadar pek çok dil dersi almış, Willhelm Spielberg’den Eski Mısırca ve Kıptîce’yi, Karl Süssheim’den Farsça ve Türkçe’yi öğrenmiştir. Pretzl, 1920 yılında rahip, daha sonra da Freising şehrinde Başpiskoposlukta yönetici olmuştur. 1925 yılında Münih’teki Hansaheime’de müdür olan Pretzl, 1926 yılında “Septuagintaprobleme im Buch der Richter” adlı teziyle çalışmasını tamamlayarak teoloji doktoru ünvanını almıştır. 1928 yılında “Die Griechischen Handschriftengruppen im Buche Josue” adıyla gerçekleştirdiği çalışma ile de doçent olmuştur. Münih Ludwig-Maximilian üniversitesinde Kitab-ı Mukaddes yorumcusu olarak atanan Pretzl, 1933 yılında Felsefe fakültesinde doçent, 1934 yılında profesör, 1935 yılında ordinaryüs olmuştur.⁴¹

Pretzl, hocası Bergsträßer’in başlattığı Kur’ân-ı Kerim’in eleştirel yayın kampanyası kapsamında 1928 yılında İstanbul’a gelmiştir. Pretzl’in kendi anlatımına göre, orada bulunduğu süre içerisinde Selimiye Camii imamı olarak görev yapan Hamdi Efendi’den kıraat dersleri almıştır. Pretzl, İstanbul’da bulunduğu süre içerisinde Ebu Amr ed-Dânî’nin “Teysîr ve Muknî” adlı edebî eserlerin yazımını üstlenmiştir. 1934 yılında Pretzl, Paris, Madrid (özellikle Escorial) ve Kuzey Afrika’daki birçok önemli kütüphaneye, temel amacı Kur’ân elyazmalarını incelemek olan bir araştırma gezisine çıkmıştır. Daha sonra Pretzl aynı yılın sonbahar ve kış döneminde İstanbul’a dönmüştür. Daha sonra Şam ve Kahire’yi ziyaret ederek el yazmalarının fotoğraf aracılığıyla

---

⁴⁰ Cengiz Kallek, “Bergstrasser, Gotthelf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1992, C.5, s. 497-498.

⁴¹ Anton Spitaler, “Otto Pretzl”, *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 96 (1942), s. 161.

belgelenmesiyle uğraşmıştır. 1936 ve 1937 yıllarında Kahire'ye ikinci bir ziyarette bulunan Pretzl, bu ziyaret sırasında Münih'te Kur'ân arşivinin kurulmasına temel teşkil edecek araştırmalar yapmıştır. Şam'da yayınladığı "el-Mecmau'l-İlmiyyi'l-Arabî" adlı yayınında Kur'ân arşivi girişiminin önemine değinmiştir. 1933 yılında Pretzl, Münih Üniversitesi'nde Sami dilleri ve İslam çalışmaları konusunda uzmanlaşmış bir öğretim görevlisi olarak atanmıştır. Daha sonra, 1935'te hocası Bergsträßer'in yerine başkan pozisyonunu üstlenmiştir. Hocasının vefatından sonra hocasının başlattığı Kur'ân araştırmalarını yürütmekle görevlendirilmiştir. Hocasının yarım bıraktığı pek çok eserin yayınına başarıyla tamamlamıştır. 1937'de Bayerische Akademie der Wissenschaft'a üye olarak kabul edilmiştir. 1937 ve 1938 yıllarında geçirdiği kalp krizi sonucu uzun bir hastalık dönemi geçirmesine rağmen İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine 1939 yılında askere çağırılmıştır. Kırk sekiz yaşındaki Pretzl, 28 Ekim 1941'de Sivastopol'de meydana gelen bindiği uçakta meydana gelen ölümcül uçak kazasında yaşamını yitirmiştir.⁴²

Nöldeke bu isimlerin dışında da pek çok ünlü oryantalist bilim adamı yetiştirmiştir. Carl Brockelmann, Friedrich Schwally ve Christiaan Snouck-Hurgronje dışında Strasburg Üniversitesi'nde Nöldeke'nin öğrencisi olan ve Arap şiiri hakkındaki yayınladığı iki divanını hocası Nöldeke'ye ithaf eden Charles James Lyall ve Nöldeke sonrasında Strasburg Üniversitesi Şarkiyat merkezi yöneticisi olan Enno Littmann bilinen öğrencilerindendir. Yine Nöldeke ve Littmann'dan doğu dilleri ve şarkiyat dersleri alan ve uzunca bir dönem İstanbul'da yaşayıp burada araştırmalarda bulunan Alman bilim adamı Prof. Dr. Hellmut Ritter de bilinen öğrencilerindendir. Ritter aynı zamanda Doğu dilleri filolojisinin Türkiye'de kurucusu olarak tanınmaktadır.⁴³

Theodor Nöldeke'nin yetiştirdiği bu öğrencilerinin daha sonra yaptığı çalışmalarında Kur'ân araştırmalarında etkisini görmek mümkündür.

---

⁴² Spitaler, Otto Pretzl, s. 161.

⁴³ Ziya Şen, Fuat Sezgin'in Hocası Hellmut Ritter, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.2, 2019, ss. 1-24.

1.4. Öğrencisi Carl Brockelmann ve Örtüşen/Örtüşmeyen Görüşleri

Bilim insanları doğası gereği başvurdukları kaynakların ve hocalarının etkisine karşı açıktırlar. Bu da onları belirli bakış açısını kazanmaya ve sürdürmeye yönlendirir. Dolayısıyla, Carl Brockelmann'ın akıl hocası Theodor Nöldeke'nin ortaya koyduğu perspektiflerden ve açıklamalardan etkilenmiş olabileceği ve aynı şekilde onun kendi bilimsel katkılarına belirli kısımlar ve genişletmeler katmış olması da yadsınamaz. Bu bölümde Brockelmann ve Nöldeke'nin fikir birliğine vardığı alanlar ve farklı değerlendirmeleri incelenecektir. Nöldeke, Müslümanların Muharrem ayının onuncu gününde oruç tutmasının kökeninin Yahudi dini uygulamalarına dayanabileceğini öne sürmektedir. İddiasını desteklemek için Yahudilerin kullandığı İbrani takviminin ilk ayı olan Tişri ayının onuncu gününde oruç tuttıklarına dair kanıtlar sunmuştur.⁴⁴ Carl Brockelmann'ın da bu konuda benzer bir iddiayı benimseyen hocasının etkisine açık olması ihtimali oldukça yüksektir. Bununla birlikte Hz. Muhammed (sav) Müslüman toplumuna, kendilerini Kitap Ehli'nin uygulamalarından ayırmanın önemini vurgulayan bir talimat yayınladığı da bilinen bir gerçektir. Sonuç olarak Muharrem ayı boyunca iki günlük orucun bir önceki gün veya bir sonraki günle birleştirilmesi şartıyla tutulmasını emretmiştir.⁴⁵

Medine'deki Müslüman cemaatinin inşa ettiği mescide yönelik eleştirel değerlendirmelerinde Brockelmann'ın, Peygamber Efendimiz'e (sav) gelen yabancı diplomatları kabul etmek için lüks halılar ve mobilyalarla donatılmış bir alanın varlığına ilişkin iddiasının, Nöldeke'nin bu konudaki bakış açılarından ilham almış olması ihtimali vardır. Nöldeke'ye göre Mescid-i Nebevi'nin inşaatı o dönemin şartlarına uygun olarak ciddi bir maliyetle gerçekleştirilmiştir. Brockelmann, Müslüman toplumu ile Mekke'nin müşrik sakinleri arasında kurulan bir anlaşma olan Hudeybiye Antlaşması'nın feshedilmesine ilişkin bakış açısını ortaya koymuştur. Brockelmann'a göre Mekkeliler, zaten zorlu koşullar altında yürütülen ticari faaliyetlerine tehdit oluşturacağından anlaşmayı feshetme konusunda isteksizlik sergilediler. Nöldeke'ye göre Hz. Muhammed'in (sav) otoritesinin barış çağı boyunca önemli bir büyüme yaşadığı görülmektedir. Ayrıca Nöldeke, Hz. Muhammed'in anlaşmaların müşrikler tarafından ihlal edilmesinden büyük memnuniyet duyduğunu belirtmektedir. Sonuç

⁴⁴ Theodor Nöldeke, *Das Leben Muhammed's*, Hanover: Carl Rümpler, 1863, s. 59.

⁴⁵ Buhârî, Savm, 69.

olarak hem Brockelmann'ın hem de Nöldeke'nin, Peygamber Efendimiz'in (sav) müşriklerle mücadele edebilmesini sağlayan yetki ve şöhret kazanması nedeniyle antlaşmanın feshinin Hz Muhammed (sav) tarafından olumlu karşılandığını benimsedikleriileri sürülebilir.⁴⁶ Brockelmann ve hocası Nöldeke'ye göre,Hız. Peygamberin (sav) güç ve nüfuzuile müşriklerle mücadele edebilecek konuma gelmiş olması nedeniyle,antlaşmanın bozulmasını arzu ettiğini ifade etmek mümkündür.⁴⁷

Brockelmann'ın “Geschichte der İslamischen Völker und Staaten” (İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi) adlı eserinde siyer ile ilgili bölüm ve Nöldeke'nin “Das Leben Muhammed's” adlı yayını incelendiğinde, her iki metnin de ağırlıklı olarak benzer konulara değindiği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Brockelmann'ın, kaynaklarında açıkça atıfta bulunmasa da siyerin bileşenlerini, siyerin temelini oluşturan çerçeveden yararlanarak hocasının çalışmalarından türettiği gözlemlenebilir. Brockelmann ve Nöldeke, Hz. Peygamber'in (sav) peygamberlik öncesi hayatına ilişkin analizlerde DuhâSûresi'nden yararlanılmış ve farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Nöldeke, sûrenin sekizinci ayetinde geçen “seni yoksul bulup zengin etmedi mi?” ayetine atıf yaparak Peygamberimizin (sav) hanımı Hz. Hatice'nin zenginliği hakkındaki iddiayı destekler nitelikte olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte Brockelmann'a göre DuhâSûresi, Peygamberimizin (sav) ilk hayatına ilişkin en güvenilir rivayet olarak kabul edilmektedir. Sûrenin öncelikli olarak Hz. Muhammed'in (sav) anne ve babasını kaybettiğini ve sonrasında büyükbabası ve amcasının bakımına sığındığını belirtmektedir. Hz. Hatice ile ilgili kendisi tarafından herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır.⁴⁸

İslam dininin kökenleri bilimsel tartışmalara konu olmuştur. Örneğin Brockelmann ve Nöldeke, Hz. Muhammed'in (sav) birçok eski kültür ve dinden materyal sentezlemiş olabileceğini öne süren argümanlar ortaya attılar. Bu bilim adamları bu olgunun doğasına ilişkin farklı değerlendirmeler sunmuşlardır. Nöldeke, Allah Resulü'nün (sav) söz konusu bilgileri, Medine'den zaman zaman ticari amaçlarla Mekke'yi ziyaret eden Yahudi tüccarların yanı sıra Suriye ve Habeşistan'dan Mekke'ye getirilen Hıristiyan

⁴⁶ Nöldeke, Das Leben Muhammed's, s. 147.

⁴⁷ Yanç, Mustafa, *Carl Brockelmann Hayatı, Eserleri veTarihçiliği*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020, s. 105.

⁴⁸ Brockelmann, Geschichte der islamischen Völker und Staaten, s. 12.

kölelerle olan etkileşimleri yoluyla edindiğini öne sürmüştür.⁴⁹ Ayrıca Nöldeke, Peygamber'in Risalet öncesi seyahatlerinin onun bu bilgiyi edinmesini etkilemediğini ileri sürmüştür. Brockelmann ise tam tersine Hz. Muhammed'in (sav) İslam inancının temelini oluşturan bilgileri peygamberlik öncesi yolculukları sırasında edindiğini öne sürmüştür. Ayrıca Brockelmann, Mekke'deki Hıristiyan topluluğunun, çoğunlukla dini konulardaki yetersiz anlayışlarından dolayı, İslam'ın gelişimine sınırlı katkılarda bulunduğunu savunmuştur. Brockelmann, İslam taraftarlarının, Hz. Muhammed'in (sav) öğretileri uyarınca kutsal Mekke şehrinde günde iki kez namaz kıldıklarını ileri sürmüştür. Yazar, Hz. Peygamberin (sav) Medine'ye gelişiyle birlikte Yahudi cemaatinin dini uygulamalarından ilham aldığını ve bunun sonucunda günlük ibadet sayısının üçe çıktığını öne sürmektedir. Ancak Nöldeke'nin Hz. Bilal'in Medine döneminde günde beş kez ezan okuduğunu, herhangi bir Yahudi etkisine atıfta bulunmadığını ileri sürmüştür.⁵⁰

Brockelmann ve hocası Nöldeke'nin İslam araştırmalarında Peygamberimizin müşriklerle olan ilişkisine dair çok sayıda değerlendirmeye rastlamak mümkündür. Nöldeke, garânîk hadisesine ilişkin açıklamalarında, Hz. Muhammed'in (sav) bazı Müslümanların Habeşistan'a hicret etmesinden sonra bir tecrit duygusu yaşadığını öne sürmüştür. Bunun üzerine İslam'a daveti yaymak amacıyla müşriklerle anlaşmaya girerek geçici olarak putların varlığını kabul etmiştir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki daha sonraki bir dönemde, Peygamber Efendimizin (sav) bir kez daha putları kabul etmeyi reddettiğini ileri sürmektedir. Brockelmann ifadesinde ise, Hz. Muhammed'in (sav) peygamberlik misyonunun ilk aşamalarında başlangıçta putların varlığını reddetmediği ileri sürülmektedir.⁵¹

Brockelmann, Bedir Savaşı'nın sonucuna ilişkin değerlendirmelerde bulunmanın yanı sıra, Müslümanların toplu olarak kıldıkları namazın birlik ve disiplin duygusunu güçlendirdiğini, düzensiz savaş yapan müşriklere karşı galip gelmelerini sağladığını öne sürmüştür. Nöldeke, savaşın sonucuna ilişkin kapsamlı bir analiz sunarak çeşitli açıklamalar sunmaktadır. Uhud savaşının sonuçlarına bakıldığında Brockelmann'ın değerlendirmelerinin daha kesin olduğu söylenebilir. Brockelmann, hocasının aksine, Uhud savaşının doğası hakkında farklı görüşlere sahiptir. Brockelmann'a göre

---

⁴⁹ Brockelmann, *Geschichte der islamischen Völker und Staaten*, s. 13-14.

⁵⁰ Brockelmann, *Geschichte der islamischen Völker und Staaten*, s. 19.

⁵¹ bkz. Nöldeke, *Das Leben Muhammed's*, s. 60-61.

Peygamberimiz (sav), Hazrec kabilesinin reisinin karşı çıkmasına rağmen Muhacirlerin isteği üzerine meydan muharebesini onaylamıştır.⁵²

Brockelmann, karşı ordunun müthiş büyüklüğüyle karşılaşıldığında Müslümanların savaşa girme kararlılığının azaldığını ileri sürmüştür. Ayrıca Müslümanların önceden müşrik ordusuna ilişkin her türlü istihbarattan yoksun olduğuna inanıldığını ileri sürmektedir. Nöldeke Peygamber Efendimizin (sav) Hazrec liderine benzer şekilde savunma savaşı yapmayı tercih ettiği ileri sürülmüştür. Yazar, Hz. Muhammed'in (sav) doğrudan bir çatışmaya girme kararını, çoğunlukla genç neslin arzularından ve Medine'deki bazı bireylerin tarım arazilerini koruma arzularından etkilenen bazı isteksizliklerle verdiğini ifade etmiştir. Ayrıca Hz. Peygamberin Huzaa'luların yardımıyla müşrik ordusuna ilişkin stratejik bilgiler edindiğini ileri sürmüştür.⁵³

Nöldeke'nin değerlendirmelerinin bu konuda daha yüksek bir tutarlılık sergilediğini söylemek yerinde olacaktır. Düşman ordusu hakkında istihbaratı olmayan Müslümanların, savunma tedbirlerine veya doğrudan çatışmaya girişmeden önce istişarede bulunmaları gerektiğini ileri sürmek yanlış olmaz. Brockelmann ve Nöldeke, Uhud Savaşı'ndaki zafere rağmen müşriklerin Müslümanları takip etmeme kararının ardındaki nedenler konusunda farklı bakış açılarına sahiptirler.⁵⁴ Brockelmann, Mekkelilerin elde ettikleri zaferi değerlendirmede basiret eksikliği sergilediklerini, ardından çatışmada kazandıkları zaferden kaynaklanan bir sevinç duygusuyla Mekke'ye döndüklerini belirtmiştir.⁵⁵

Theodor Nöldeke ve Carl Brockelmann İslam araştırmaları alanında tanınmış müsteşriklerdir. Hz. Peygamberin Ensar'la olan ilişkileri konusunda da görüş ayrılıkları vardı. Nöldeke, Hazrec halkının Evs kabilesi karşısında yenilgiye uğramasının ardından Mekke'ye göç ettiğini öne sürerek, yer değiştirmelerine açıklama getirmiştir. Onun ifadesine göre, Peygamberimizin Yahudi cemaatinin Mesihi beklentilerini yerine getirdiğine inandıkları için onu takip ediyorlardı. Brockelmann'a göre Hazrec halkı, Evs kabilesi ile kendileri arasında bir arabulucu arıyordu. Bu rolü yerine getirebilecek bir kişiyi aramak için Mekke'ye yolculuklarını hızlandırdı.⁵⁶ Bunun üzerine Hz.

---

⁵² Brockelmann, Geschichte der islamischen Völker und Staaten, s. 13.

⁵³ Nöldeke, Das Leben Muhammed's, s. 64

⁵⁴ Nöldeke, Das Leben Muhammed's, s. 39-40

⁵⁵ Brockelmann, Geschichte der islamischen Völker und Staaten, s. 21.

Peygamberden yardım istediler. Brockelmann'ın değerlendirmelerinin daha yüksek derecede doğruluk gösterdiğine dair geçerli bir iddia ileri sürülebilir. Nöldeke'nin iddiasına göre Hazrec halkının önemli bir tarihi öneme sahip olduğu düşünülmektedir.⁵⁷ Bireylerin, beklenen Mesih rolüne olan inançları nedeniyle Hz. Muhammed'in (sav) ğretilerine bağlı kaldıkları iddiası elişkilili görülebilir.⁵⁸ Peygamber Efendimizin Medine'ye hicretinden sonra Yahudi toplumu onun otoritesini kabul etmekte isteksizlik göstermiştir. Bunun zerine Hazrec cemaatine mensup şahıslar, Yahudi toplumundan kabul görmediklerini anlayınca iddialarından vazgeçerek Hz. Muhammed'den (sav) uzaklaşmaları daha uygun bir görüştür. Dolayısıyla Nöldeke'nin iddiasının sağlam bir temelden yoksun olduğunu ileri sürülebilir. Mekke'nin fethedilmesinden sonra, Hz. Muhammed'in (sav)Medine'deki sahabelerini ifade eden Ensar, daha sonraki olaylarda önemli rol oynamıştır.⁵⁹

Brockelmann, Peygamberinfetih sonrası Mekkelilere yönelik olumlu muamelesi nedeniyle Medine'ye dönerken onlara eşlik etmeyeceği ve bu durumun Ensarın üzüntüsüne yol açtığı yönünde iddiada bulunmuştur. Nöldeke de Hz. Peygamberin Mekke'nin Müslümanlar tarafından fethedilmesine tanık olduktan sonra harekete geçtiğini ve Ensar'ın üzüntüsünün Hz. Peygamberin geri dönüşünün olası olmadığı inancından kaynaklandığını belirtmiştir.⁶⁰

---

⁵⁷Brockelmann, *Geschichte der islamischen Völker und Staaten*, s. 22-23.

⁵⁸ Brockelmann, *Geschichte der islamischen Völker und Staaten*, s. 22.

⁵⁹ dem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi I II- Hz. Muhammed (sav) Dönemi*, Ensar Neşriyat, 9. Bs. 2013, s. 277.

⁶⁰ Nöldeke, *Das Leben Muhammed's*, s. 135.

İKİNCİ BÖLÜM

THEODOR NÖLDEKE'NİN ESERLERİ

2.1. Eserleri

Theodor Nöldeke, Kur'ân-ı Kerîm'in tarihsel analizi, siyer edebiyatı, İslam tarihi, Arap dili ve edebiyatı, Gassânîler, Fars tarihi ve edebiyatının yanı sıra eski ve çağdaş Sâmi dillerinin incelenmesi de dâhil olmak üzere çok çeşitli konuları kapsayan çok sayıda bilimsel esere imza atmıştır. Ayrıca çeviri projeleri üstlenmiş ve eleştirel değerlendirme yazıları yazmıştır. 1906'da Ernst Kuhn, kitaplar, süreli yayımlar, çeviriler, makaleler, ansiklopedi maddeleri ve kitap tanıtımlarını kapsayan ilmî mirasının kapsamlı bir envanterini derlemiştir. Bu derlemede toplam 564 eser ortaya çıkmıştır. Latince, Fransızca, Yunanca gibi pek çok Batı diline hâkimiyeti yanısıra Arapça, Türkçe, Farsça, Süryanice ve İbranice gibi Doğu dillerine ve kültürüne de hâkim olan Nöldeke, daha sonra da bilimsel araştırmalar yürütmeye devam etmiş, ardında yaklaşık yedi yüz yayına ulaşan bir külliyat bırakmıştır.⁶¹

Batı dillerinin yanı sıra Doğu dillerini de bilen Nöldeke, başta Kur'ân tarihi olmak üzere siyer, İslam tarihi, Arap dili ve edebiyatı, Pers tarihi ve edebiyatı gibi konuların yanında, eski ve yaşayan Sami dilleri, bunların değişik lehçeleri, Kutsal Kitap ve başka alanlarda pek çok eser vermiş; çeviri yapmış ve değerlendirme yazıları kaleme almıştır. Sayısı yedi yüze yaklaşan çalışmalarının tamamını yayımlamıştır.

Nöldeke, başta “Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft” olmak üzere Der Islam, Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, Literarisches Centralblatt für Deutschland (LC), Göttingische Gelehrte Anzeigen (GGA), Zeitschrift für Semitistik und Verwandte Gebiete (ZS), Zeitschrift für Assyriologie und Verwandte Gebiete (ZA), Archiv für die Religionswissenschaft, Orient und Occident, Im Neuen Reich ve Die Deutsche Rundschau gibi muhtelif bilimsel neşriyatlarda pek çok yazı, makale, kitap kritiği ve değerlendirme metni yazmıştır. Ayrıca “Encyclopaedia Britannica” ve “Encyclopaedia Biblica” gibi dünya çapındaki ansiklopedilerde bazı madde başlıklarında neşirleri bulunmaktadır. Nöldeke'nin eserlerinden birçoğu muhtelif dünya dillerine çevrilmiştir.

---

⁶¹ Ernst Kuhn, “Versuch einer Übersicht der Schriften Theodor Nöldeke's”, Orientalische Studien, 1906, s. XIII-LI. Hurgronje, s. 239.

2.1.1. Kitapları

1. *Kur'ân-ı Kerîm'de Yer Alan Sûrelerin Düzeni ve Kökeni*⁶²

Bu eser, Nöldeke'nin Kur'ân-ı Kerîm'in tarihi adlı eserini yazım sürecine giden yolun başlangıcını teşkil etmektedir. Çalışmada Kur'ân-ı Kerîm'deki sûrelerin nüzul sırasını⁶³ tarihi bir perspektiften ele alan yazar, bu çalışma ile İslam tarihçiliğinin de işaretlerini vermektedir.

2. *Kur'ân-ı Kerîm'in Tarihi*⁶⁴

Geschichte des Korâns'ın ilk girişimi, yazarın "Kur'ân-ı Kerîm'de Yer Alan Sûrelerin Düzeni ve Kökeni" başlıklı doktora teziyle başlamıştır. Yazar, bu eserinde, vahiy konusuna özellikle vurgu yaparak sûrelerin dizilişini ve kökenini kapsamlı bir şekilde incelemiştir. Nöldeke, 1860 yılında Almanca olarak "Geschichte des Korâns" başlıklı tezini yayımlamıştır. Tezi, bazı değişikliklere uğrayarak yüz sayfalık orijinal uzunluğuna karşılık toplam üç yüz elli dokuz sayfaya ulaşmıştır. Nöldeke, yayıncının "Kur'ân-ı Kerîm'in Tarihi" adlı eserinin yeni baskısı için sunduğu teklifi reddetmiş, bu yayın sorumluluğunu öğrencisi Friedrich Schwally'ye devretmiştir. Görevi üstlenen Schwally, GeschichtedesQorâns'ın ilk ve sonraki ciltlerini bazı ek materyallerle birlikte yayımlamıştır. 1949 yılında vefat eden August Fischer⁶⁵, ikinci kitaba birkaç kısa açıklama ekleyerek katkılarda bulunmuştur. Schwally'nin ölümünden sonra Bergsträßer üçüncü cildi tamamlama sorumluluğunu üstlenmiş ve ardından çalışmanın bir kısmını 1926'da yayımlamıştır. Bununla birlikte, Bergsträßer'in vefatı üzerine Pretzl, 173. sayfadan başlayarak yukarıda belirtilen cildin son haline getirilmesi görevini üstlenmiş ve eseri 1938'de nihai olarak yayınlanmak üzere hazırlamıştır. Böylece, üçüncü cildin bir kısmı hariç, kitap son halini almıştır.⁶⁶

⁶² Orj. "De Origine et Compositione Surarum Qoranicarum Ipsiusque Qorani", Göttingen, 1856.

⁶³ Nöldeke'nin yapmış olduğu nüzul tertibi için bkz. Demir, Nisâ Derya, *Kur'ân'ın Kronolojik Yaklaşımına Tefsiri Meselesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 35-36.

⁶⁴ Orijinal baskı, "Geschichte des Qorâns", Göttingen, 1860.

⁶⁵ Bkz. Fischer, August, "Vergöttlichung und Tabuisierung des Namens Mohammeds bei den Muslimen" Berichte über die Verhandlungen der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig Philologische-historische Klasse, 1940.

⁶⁶ Nöldeke, Geschichte des Qorâns, Leipzig: Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung s.1-10.

Schwally gibi başka akademisyenler de Geschichte des Korâns eserine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Schwally hem birinci hem de ikinci ciltlere katkı sağlamış bir isimdir. Onun ilk kitaba yaptığı katkılar uzunluk açısından nispeten sınırlıyken, içeriğinin çoğunluğunu oluşturan ikinci cildin başyazarlığını üstlenmiştir. Üçüncü cildin tamamlanmasından ve yayınlanmasından Bergsträßer ve Pretzl sorumlu olmuştur. Dolayısıyla üç yazarın her birinin, özellikle kaynakların birleştirilmesi konusunda çalışmaya kayda değer katkılarda buldukları açıktır. Eserin “Über den Ursprung des Korâns” başlıklı ilk kitabı Kur’ân’ın ortaya çıkışını ele alırken, “Die Sammlung des Korâns” adlı ikinci cildi ise Kur’ân’ın kompozisyonunu ele almaktadır. Son olarak üçüncü cilt olan “Die Geschichte des Korantext”, Kur’ân’ın metinsel gelişiminin tarihine odaklanmaktadır.

Nöldeke, bilim alanına yaptığı katkılardan dolayı özellikle batı dünyasında geniş çapta tanınan ve saygı duyulan bir araştırmacıdır. Uzmanlık alanı dâhilindeki çeşitli konularda yetkin bir kişi olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla yazarın tanınmış olması kitaba ayrı bir önem kazandırmaktadır. Kitabın artan önemi, kendi mesleklerinde uzmanlığa sahip üç yazarın yaptığı önemli katkılara atfedilebilir. Çalışmanın önemine ilişkin olarak, söz konusu literatürün Kur’ân tarihçiliği alanında, özellikle de geniş çapta ufuk açıcı bir katkı olarak kabul edildiği Batı bağlamında öneme sahip olduğu ileri sürülebilir.

Türkiye’de Muammer Sencer tarafından 1970 yılında yapılan Türkçe çevirisi sonrasında güncel bir baskısının olmaması da dikkat çekici bir eksikliklerdir. Fakat burada oryantalist çalışmaların eleştirel ifadeleri nedeniyle çevirisinin tercih edilmediği ihtimaline de vurgu yapmak yerinde olacaktır. Kur’ân’ın kaynakları, Kur’ân’ın Derlenmesi (cem’i) ve Osman Metninin Tarihi başlıklarıyla üç bölümden oluşan Nöldeke’nin çalışmasının da sadece ikinci bölümü Sencer tarafından çevrilmiştir. Yapılan çeviride Hz. Osman, Übey bin Kâ’b ve İbn Mesud’a göre olan Kur’ân dizilerinin karşılaştırılması kısmına geniş yer verilmekte ve Nöldeke’nin çalışmasının ikinci bölümünün bir kısmı bulunmaktadır.

Eserin muhtevası geniş bir konu yelpazesini kapsayan farklı kaynaklardan yararlanan, pek çok konunun derinlemesine tartışılmasına olanak sağlayan kapsamlı ve zengin bir içerik sergilemektedir. Metnin ilk cildi, peygamberlik ve vahiy, sûrelerin tertibi ve Kur’ân’ın kapsamına girmeyen vahiyler de dâhil olmak üzere çeşitli konuları araştırmaktadır. Bu eserin ikinci kitabı, Kur’ân’ın derlenmesi, Hz. Osman dönemindeki

el yazması, alternatif el yazmaları ve Kur'ân'ın orijinal versiyonu, kıraatler ve daha fazlası gibi ilgili temalar dâhil olmak üzere çeşitli konuları kapsamaktadır. Bahsedilen konular, eserin üçüncü cildinin ana odak noktalarını oluşturmaktadır.

“Geschichte des Korâns” adlı eser, çeşitli kaynaklardan kapsamlı bir şekilde yararlanılmasıyla bilinmektedir. Hem Nöldeke hem de kitaba katkıda bulunan diğer yazarlar önemli miktarda bilimsel materyal oluşturmuşlardır. Ayrıca kitabın yayımı boyunca yeni ulaşılabilen kaynaklardan Kur'ân-ı Kerîm'e ilişkin alıntılara yer verilmesi, içeriğinin daha da zenginleştirilmesine katkıda bulunmuştur. “Geschichte des Korâns” başlıklı eserde pek çok kaynağın varlığı ve hem Doğu hem de Batı bölgelerinden araştırmaların yer aldığı açıkça görülmektedir. Bu kitap birçok konuyu kapsamakta ve geniş bir bakış açısı yelpazesinin dikkate alınmasını sağlamaktadır.⁶⁷ Belirli kaynakların metin versiyonlarının yanı sıra basılı kopyalarının da sunulduğunu belirtmek gerekir. Bazen her iki unsurun birleşmesi söz konusudur; burada tek bir kaynağın iki farklı basımı referans olarak zikredilmektedir. Bunun yapılmasındaki mantık, kitabın yaklaşık yüz yıllık bir sürede tamamlanması ve bu süre zarfında kitaba katkıda bulunan yazarların yukarıda adı geçen baskıları birincil kaynak olarak referans almalarıdır.

Nöldeke, Geschichte des Qorâns'ın 1860 yılında yapılan baskısında kitabının baş tarafında kendi kaynaklarını “Akademik Giriş-Litterarische Einleitung” başlığı altında dile getirmiştir. Friedrich Schwally metni biraz daha genişletmiş ve eserin ikinci cildinde eserin kaynaklarına dair biraz daha detaylı bilgiler vermiştir.⁶⁸ Kur'ân-ı Kerim'in Tarihi adlı eserin tefsir kaynakları arasında şu eserler zikredilebilir: Es-Semerkandî'nin Bahrü'l-Ulûm eseri, el-Begavî'nin Meâlimü't-Tenzîl adlı eseri, en-Nişâbü'rî'nin Garâibü'l-Kur'ân ile Regâibü'l-Furkân eserleri, ez-Zemahşerî'nin el-Keşşâf tefsiri. Geschichtedes Korâns'ın kaynakları arasında hadis kaynakları da önemli bir yer tutmaktadır. Yazarın eserinde yararlandığı birincil kaynaklar arasında altı büyük hadis cildinden oluşan Kütüb-i Sitte'nin yanı sıra hadis literatürüne ait birçok ek derleme yer almaktadır. Nöldeke'ye göre hadis ilmiyle ilgili günümüze ulaşan en eski kaynak Mâlik b. Enes'e atfedilebilir. Ona göre bu özel çalışma çoğunlukla fıkıh alanıyla ilgili olup, araştırmasıyla ilgili sınırlı sayıda önemli açıklama bulunmaktadır.⁶⁹ Nöldeke

⁶⁷Nöldeke, Theodor, Geschichte des Qorâns, Göttingen: Verlag der Dieterichschen Buchhandlung, 1860.

⁶⁸ Nöldeke-Schwally, Kur'ân Tarihi, çev. Muammer Sencer, İstanbul: İlke Yayınları, 1970; Nöldeke, Theodor, Geschichte des Qorâns, Göttingen: Verlag der Dieterichschen Buchhandlung, 1860.

⁶⁹ Nöldeke, Kur'ân Tarihi, s. 13-31.

ayrıca tarih ve biyografi alanlarındaki çok sayıda bilimsel çalışmadan da yararlanmışır. Müellif bu eserlerin siyer ile olan ilişkisini dikkate alarak hem siyer hem de tarih kategorilerinde bir değerlendirme yapmıştır. Nöldeke sahabenin hayatlarını derinlemesine inceleyen iki özel eserden önemli bilgiler elde etmiştir. Söz konusu kaynaklar el-Cezerîbnü'l-Esîr'in yazdığı "Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe" ve İbn Hacer el-Askalânî'nin kaleme aldığı "el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe" adlı eserleridir.

GeschichtedesKorâns'dayer alan başlıca Batılı kaynaklar GustavWeil'in "Mohammed der Prophet ve Historisch-kritischeEinleitung in den Koran" ve William Muir'in "The Life of Mohammed" başlıklı metinlerinden oluşmaktadır. AloysSprenger'in "The Life of Mohammed ve DasLebenunddieLehredesMohammed" adlı eserleri de kitap için önemli kaynaklardır.⁷⁰ "Was hat Mohammedaus dem JudenthumeAufgenommen?" başlıklı metin de Abraham Geiger tarafından eklenmiştir.⁷¹ Julius Wellhausen, Nöldeke için önemli bir kaynak olarak görülmektedir. Nöldeke'ye göre Mekke ve Medine anlayışı Wellhausen'in bilimsel katkıları sonucunda gelişmiştir. "SkizzenundVorarbeiten" serisinin üçüncü bölümünde "Reste ArabischenHeidentumes" (Arap Cehaletinin Kalıntıları) başlıklı bir çalışma yer almaktadır. Bu eser, İbn'ül-Kelbî'ninWellhausen'in "Kitâbü'l-Esnâm" adlı eserine benzer bir derleme ve çeviri niteliğindedir. Ağırlıklı olarak Vâkıdî'nin Megâzî eserinin tercümesinden, özellikle de kitap için önemli bir kaynak görevi gören Medine olarak bilinen bölümden yararlanılmışır. LeoneCaetani'nin "Annalidell'Islam"(İslam Yıllıkları) adlı çalışması bu özel konu kapsamında önemli bir bilimsel değere sahiptir.⁷²

GeschichteDesKorâns'ın etkisi akademik alanda, özellikle de Batı biliminde önemli olmuştur. Nöldeke'nin genç yaşta bu eseriyle saygın Fransız L'AcadémiedesInscriptions et Belles-lettres tarafından ödüle layık görülmesi, kitabın değerini göstermesi bakımından dikkate değerdir. Bunun etkisi, Batı bağlamlarında Kur'ân üzerine yapılan daha sonraki bilimsel araştırmalar incelendiğinde açıkça ortaya çıkmaktadır. Nöldeke, Kur'ân çalışmaları alanında geniş çapta öncü bir şahsiyet olarak tanınmakta ve bu alandaki eleştirel analizin temelini attığına inanılmaktadır. Bu çalışma, Kur'ân'ın tarihi

⁷⁰ Sprenger, Aloys, The Life of Mohammed, Allahabad: Presbyterian Mission Press, 1851

⁷¹ Bkz. Geiger, Abraham, Was hat Mohammed aus dem Judentume Aufgenommen? Bonn: F. Baaden, 1833.

⁷² Nöldeke, Kur'ân-ı Kerim'in Tarihi, s. XVII; Wellhausen, Julius, Reste Arabischen Heidentums, Berlin: Georg Reimer, 1897.

alanında önemli ilerlemeler sağlamakla kalmamış, aynı zamanda konunun kapsamını da genişletmiştir.⁷³

Nöldeke'nin *Geschichte Des Korâns* adlı bu çalışması temel İslamî kaynaklardan faydalanılarak hazırlanmıştır. İslam dünyasında *Tabakât* adlı temel eseri ile meşhur İbn Sa'd ve İbn Hişâm, Taberî, Buhârî, Tirmizî, İbn Hanbel, İbn Hacer, Vâkıdî gibi bilinen kaynaklara başvurulmuştur. Bunun yanısıra Batılı yazarlardan 19. ve 20. yüzyıllarda yaşamış olan "Sylvester de Sacy, Gustav Weil, William Muir, Henry Lammens, Snouck-Hurgronje, Ignaz Goldziher, Leone Caetani, Aloys Sprenger ve Reinhart Dozy'de faydalanılmıştır."⁷⁴

3. Hz. Muhammed'in Hayatı⁷⁵

Bu eser, Hazreti Peygamber'in yaşamının biyografik anlatımına odaklanmaktadır veyedi bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Hz. Muhammed'e (sav) peygamberlik dönemine kadar olan hayatı verilerek başlanmaktadır. İkinci bölümde Peygamberlik döneminden hicrete kadar olan hayatı ele alınmaktadır. Daha sonra hicret akabinde yaşananlar ve Uhud savaşı bir bölüm olarak verilmiştir. Dördüncü ve beşinci bölümde ise Medine kuşatması ve Mekke'nin fethine kadar yaşanan olaylar verilmiştir. Eserin altıncı bölümünde Mekke'nin fethi sonrası Hz. Peygamber'in ölümüne kadar yaşananlar, son bölümde ise Hz. Peygamberin (sav) karakteri ele alınarak eser tamamlanmıştır.⁷⁶

4. Cahiliye Şiirini Anlamaya Katkıları⁷⁷

Çeşitli şiirleri kapsayan bir makale ve çeviri koleksiyonundan oluşan bu bilimsel çalışmada Nöldeke, cahiliye şiirinin özgünlüğüne ilişkin meselenin kapsamlı bir incelemesini ortaya koymuştur. Sonuç olarak bu çalışma, cahiliye şiiri alanında özgünlük temalarını çevrelemekte ve daha sonraki söylem için de bir başlangıç görevi görmektedir. İslam Öncesi Arap Şiirinin Tarihi ve Eleştirisi Üzerine İbn Kuteybe tarafından Arapçadan tercüme edilen şair biyografilerinin giriş bölümü "Arabistan'da

---

⁷³ Fuad Sezgin, *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde*, Frankfurt: Institut für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften an der Johann Wolfgang Goethe-Universität, 1993, XVI, 317-326.

⁷⁴ Kemal Gözütok, *Oryantalistlerin Kur'an Tarihine Bakışları*, s.10.

⁷⁵ *Das Leben Mohammeds*, Hannover; 1863.

⁷⁶ İbrahim Sarıçam vd., "İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru", Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2011.

⁷⁷ Orj. "Beiträge zur Kenntnis der Poesie der Alten Araber", Hannover; 1864.

Yahudilerin Şiirleri” başlıklı şiir koleksiyonu, Arap bölgelerindeki Yahudi cemaatiyle ilgili çeşitli temalar kitapta ele alınmaktadır. İçerdiği şiirler arasında “Malik und Mutammim, die Söhne Nuwaira's” (Malik ve Mutammim, Nuwayra'nın Oğulları), “Alchansa” (el-Hansâ) ve "Die Beduinen als Betrüger ihrer Gläubiger”(İnananlarını Aldatan Bedeviler) yer almaktadır. Kitap, “Lâmîyat al-arab” ve “Şanfara Kasidesinin Eleştirisi” başlıklı bölümler halinde düzenlenmiştir.

5. Eski Ahit'in Kritiği Hakkında Araştırmalar⁷⁸

Kitap, Kitab-ı Mukaddes'e dair yapılan bir araştırma olup şu bölümleri içermektedir:

I. Tevrât'ın İlk Yazısı (Die Grundschrift des Pentateuchs),

II. Nûh'un İndiği Yer (Der Landungspunkt Noah's),

III. Tekvin XIV. Hikâyesinin Tutarsızlığı (Die Ungeschicklichkeit der Erzählung Gen. XIV),

IV. Hâkimler Döneminin Kronolojisi (Die Chronologie der Richterzeit).

6. Oryantalist Denemeler⁷⁹

7. Semitik Dilbilimine Katkılar⁸⁰

8. Semitik Dilbilimine Yeni Katkılar⁸¹

9. Zur Grammatik des Classischen Arabisch (Klasik Arapça Grameri), Viyana 1897 baskılı Klasik Arapça ile ilgili gramer kitabıdır.

10. İran Milli Destanı⁸²

11. Klasik Arap Dili Sözlüğü⁸³

12. Mendaî Şivesi Üzerine⁸⁴

13. Amâlekiler ve İsrailoğullarının Diğer Bazı Komşuları Üzerine⁸⁵

---

⁷⁸ Orj. “Untersuchungen zur Kritik des Alten Testaments”, Kiel; 1869.

⁷⁹ Orj. “Orientalische Skizzen”, Berlin; 1892. Türkçe'ye deçevrilen bu çalışma dokuz makaleden oluşmaktadır. Yazarın kendisinin derlediği bu makaleler şunlardır: Semitik Irkın Bazı Özellikleri, Kur'an, İslam, Halife Mansûr, Doğu'da Bir Köle Savaşı, Bakırcı Yakup ve Hanedanı, Bazı Süryani Azizler, Barhebraeus, Habeşistan Kralı Teodros.

⁸⁰ Orj. “Beiträge zur Semitischen Sprachwissenschaft”, Strassburg; 1904.

⁸¹ Orj. “Neue Beiträge zur Semitischen Sprachwissenschaft”, Strassburg, 1910.

⁸² Orj. “Das İranische Nationalepos”, Berlin-Leipzig; 1920.

⁸³ Orj. “Belegwörterbuch zur Klassischen Arabischen Sprache”, Berlin; 1952.

⁸⁴ Orj. “Über die Mundart der Mandäer”, Göttingen; 1862.

14. Urmiye Denizi ve Kürdistan'da Yeni Süryânî Dili Grameri⁸⁶
15. Eski Ahit Literatürü⁸⁷
16. Moab Kralı Mesa Kitâbesi⁸⁸
17. Mendaî Grameri⁸⁹
18. Özet Süryânîce Gramer⁹⁰
19. Semitik Diller⁹¹
20. Pers Tarihi Hakkında Makaleler⁹²
21. Cefne Hanedanından Gassan Emirleri⁹³
22. Pers Araştırmaları, I-II⁹⁴

2.1.2. Tercüme Eserleri

- 1) Yeminî, Ebû'n-Nasr Muhammed b. Abülcebbâr el Utbî'nin Kitabı Üzerine⁹⁵
- 2) Sâsânîler Döneminde Pers ve Arapların Tarihi⁹⁶
- 3) Doktor ile Aşçıdan Arapça Masallar⁹⁷
- 4) Beş Muallaka Tercüme ve Şerh⁹⁸
- 5) Urve b. el-Verd Şiirleri⁹⁹
- 6) Berzûye, Kelîle ve Dimne Mukaddimesi¹⁰⁰

---

⁸⁵ Orj. "Über die Amalekiter und einige andere Nachbarvölker der Israeliten", Göttingen; 1864.

⁸⁶ Orj. "Grammatik der Neusyrischen Sprache am Urmia See und in Kurdistan", Leipzig; 1868.

⁸⁷ Orj. "Die Alttestamentliche Literatur", Leipzig; 1868.

⁸⁸ Orj. "Die Inschrift des Königs Mesa von Moab", Kiel; 1870.

⁸⁹ Orj. "Mandäische Grammatik", Halle; 1875.

⁹⁰ Orj. "Kurzgefasste Syrische Grammatik", Leipzig; 1880.

⁹¹ Orj. "Die Semitischen Sprachen", Leipzig; 1887.

⁹² Orj. "Aufsätze zur Persischen Geschichte", Leipzig; 1887.

⁹³ Orj. "Die Ghassanischen Fürsten aus dem Hause Gafna's", Berlin; 1887.

⁹⁴ Orj. "Persische Studien (I und II)", Viyana; 1888/92.

⁹⁵ Orj. "Über das Kitâb Jamînî das Abû Nasr Muhammad ibn 'Abd al Gabbâr al Utbî", Viyana; 1857.

⁹⁶ Orj. "Geschichte der Perser und Araber zur Zeit der Sasaniden aus der Arabischen Chronik des Tabari Übersetzt und mit ausführlichen Erläuterungen und ergänzungen versehen (...)", Leiden; 1879.

⁹⁷ Orj. "Das Arabische Märchen vom Doctor und Garkoch", Berlin; 1891.

⁹⁸ Orj. "Fünf Mo'allaqat, Übersetzt und Erklärt", Viyana; 1899-1901.

⁹⁹ Orj. "Die Gedichte des Urwa Ibn al-Ward", Göttingen; 1863.

¹⁰⁰ Orj. "Einleitung zu dem Buche Kalila wa Dimna", Strassburg; 1912.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

THEODOR NÖLDEKE’NİN İSLAMTARİHÇİLİĞİ

Kur'an-ı Kerim, İslam'ın temel kaynağı olarak, İslami ilimlerin bütününe ışık tutan en sağlam ve doğru bilgi kaynağıdır. Sadece kıraat ve tefsir gibi doğrudan Kur'an ile ilgili ilimlerin temeli değil, aynı zamanda hadis, fıkıh, kelam, tasavvuf ve İslam felsefesi gibi diğer ilimlerin de ana kaynağını oluşturur. Kur'an, bu ilimlerin konularına dair temel ilkeleri, bilgileri ve hükümleri içerir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim, İslam tarihi ve Hz. Peygamber'in (sav) hayatı için de önemli bir kaynak niteliğindedir. Aynı zamanda içerdiği konular, tarihi olaylar ve yorumları sayesinde günümüzde bağımsız disiplinler olarak kabul edilen tarih ilimleri için gerekli materyali sunar. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim, İslam tarihi başta olmak üzere dinler ve medeniyetler tarihi, sosyal tarih ve dünya tarihi gibi alanlarda da önemli bir referans kaynağıdır.¹⁰¹ Bu nedenle de ana kaynak olarak ifade ettiğimiz Kur'an-Kerim hakkında çalışma yapan Nöldeke'nin "Kur'ân Tarihi" adlı eseri, sadece tefsir alanında değil İslam Tarihi çalışmaları açısından da önem arz etmektedir.

3.1. Anlatım Metodu ve Üslûbu

Batı biliminde Kur'ân'ın vahyinin kronolojisi ve tarihlendirilmesi bağlamında, Yahudi kökenli bir Alman oryantalist olan Gustav Weil, geniş çapta tanınmış bir bilim adamı olarak kabul edilmektedir. Alman oryantalizm geleneğinde Weil'den sonra öne çıkan isimlerden biri de Theodor Nöldeke'dir. Nöldeke bu konuyu çeşitli perspektiflerden kapsamlı bir şekilde ve detaylara titizlikle değinen bir oryantalist olarak kabul edilmiştir. Yazarın âyet ve sûrelerin teşkili ve kronolojisi üzerine doktora tezi ve daha sonra önceki bölümlerde belirtilen öğrencilerinin çabalarını da içeren "Geschichte des Qorans / Kur'ân Tarihi" adlı çalışması, onların kavramları daha da ilerletmelerine neden olmuştur. Batı geleneğinde Kur'ân tarihi konusunda en güvenilir kaynak olarak kabul edilen eserlerden biri olan Nöldeke'nin çalışması, oryantalist yaklaşımın örneğini teşkil etmektedir. Bu çalışmada Nöldeke, Kur'ân'daki tüm sûrelerin tarihlendirilmesine

---

¹⁰¹ Âdem Apak, *Siyere Kaynaklığı Açısından Kur'ân'ın Değeri ve Önemi*, İstem, S.16, 2010, ss. 9-18.

yönelik yeni bakış açıları ve metodolojilerin yanı sıra, bunların içindeki ayet gruplarının kapsamlı bir analizini sunmaktadır.¹⁰²

Nöldeke'nin Kur'ân'ın vahiy zamanlamasına ilişkin bakış açıları ve metodolojilerine ilişkin tek bilimsel araştırma, 2014 yılında Tarek Anwar Abdelgayed Elkot tarafından kaleme alınmıştır.¹⁰³“Geschichte Des Qorâns Adlı Kitabında Kur'ân Sure ve Ayetlerinin Kronolojik Düzenlemesi İçin Kullandığı Yöntem” adlı kitabı, Kur'ân-ı Kerim'deki sûre ve ayetlerin kronolojik dizilişine yönelik metodolojik bir yaklaşım ortaya koymaktadır. “Nöldeke Metodu” olarak bilinen bu yaklaşım, Kur'ân'ın tarihsel gelişiminin analitik ve eleştirel bir incelemesini sunuyor. Bu yöntemi uygulayarak Nöldeke, Kur'ân'ın metinsel evrimi ve onun daha geniş İslam tarihi bağlamındaki önemi hakkında kapsamlı bir anlayış sağlamayı amaçlamaktadır. Elkot,doktora tezinde araştırma başlıklı bölümde, Nöldeke'nin Kur'ân'ın tarihini belirlemek için kullandığı tarihsel tenkit yaklaşımını incelemeye odaklanmıştır.Kur'ân'ın vahiy konusundayazar, bu yöntemin Mekke ve Medine tarihlerine uygulanmasının izini sürerek çeşitli örnekleri tanıtmaya ve değerlendirmeye devam etmiştir. Yapılan analize göre ise tam tersine, Nöldeke tarihleme girişimlerinde tarihsel eleştiri yaklaşımının ne gibi sonuçlar doğurduğuna odaklanmakla kalmamakta, aynı zamanda kullanılan tüm yöntem veya yaklaşımları araştırıp irdeleyerek konuyu kapsamlı ve titizlikle incelemeyi amaçlamaktadır.¹⁰⁴

Nöldeke'nin değerlendirmeleri, İslamî referans ve rivayetlerden yararlanılarak sûre ve ayet gruplarının tarihlendirilmesinde kullanılan metodolojiyi örneklendirmektedir. Nöldeke, bilimsel analizinde Alak Sûresinin detaylı bir incelemesini sunarak, sûrenin içeriği ve vahyinin dikkatli bir şekilde değerlendirilmesinden ortaya çıkan bazı oryantalist bakış açılarını sunmaktadır. Nöldeke, ilk vahiy ile ilgili İslami rivayetleri incelemiş ve ilk vahiy Alak 1-5. ayetlere isnat eden İslami bakış açısının rasyonel bir önerme olduğunu iddia etmiştir. Bununla birlikte, İslam'daki vahiy kavramını, vahyin ilk beş ayetinin anlatımından yararlanarak açıklamayı tercih etmiştir.¹⁰⁵ Nöldeke'nin genel olarak Kur'ân-ı Kerim'e yönelik bakışında tipik oryantalist bakış açısını görmek

---

¹⁰² İbrahim Sarıçam, vd., İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru, Ankara: Nobel Yayınları, 2011, s. 114-118; Hüseyin Yaşar, Batının Kur'ân Algısı, İzmir: Işık Akademi Yayınları, 2010, s. 274-277.

¹⁰³ Tarek Anwar Abdelgayed Elkot, Die Methode Nöldeke's zur chronologischen Anordnung der Süren und Verse des Korans in seinem Buch “Geschichte des Qorâns”, Eine Analytisch Kritische Studie, Göttingen: Georg August Üniversitesi Felsefe Fakültesi, Doktora Tezi, 2014.

¹⁰⁴ Nöldeke, Geschichte des Qorâns, I, 86.

¹⁰⁵ Nöldeke, Geschichte des Qorâns, I, 79.

mümkündür. Oryantalistlerin temel iddialarından biri olarak kabul edilen görüş gibi Kur'ân-ı Kerim'den bahsederken “*Muhammed'in (Sav) Eseri*” ifadesini kullanmaktadır. Nöldeke Kur'ân-ı Kerim ile ilgili görüşünü şu şekilde açıklamaktadır: “*Muhammed'in eseri olması bakımından bütün peygamberlerin ve dini kişiliklerin en başarılısının manevi gelişimi üzerine bir ipucu sağlamak için elverişlidir. İlk bakışta bir Avrupalı üzerinde kaotik bir karmaşa izlenimi bıraktığı doğrudur. Ama bu kitabın çok kapsamlı olmasından değildir. Çünkü Kur'an Yeni ahit kadar hacimli değildir. Bu izlenim, Arap geleneğinin de yardımıyla sadece eleştirel bir çözümleme yoluyla, o da ancak bir dereceye kadar düzeltilebilir.*”¹⁰⁶

Nöldeke, Müddessir Sûresi'nin kronolojisi ile Fetretü'l-Vahiy olgusunun ortaya çıkışı arasında bir ilişki olduğunu öne sürmüştür. Nöldeke, söz konusu bilginin bir hadisten kaynaklandığını ileri sürmüştür. Bahsi geçen hadise dayanılarak Hz. Peygamber'in, vahyin bir süre kesintiye uğramasının ardından, vahiy meleğinin Hira mağarasının sınırları içinde gökte nurlu bir varlık olarak tecellisini gözlemlediği belirtilmektedir. Daha sonra büyük bir sıkıntı ve endişe içerisinde olan Hz. Peygamber (sav), eşi Hatice'nin yanına gelerek, “Beni örtünüz” talebini iletmıştır. Hz. Muhammed'in(sav) yüksek bir manevi durum yaşadığı dönemde vahiy meleğiyle daha fazla iletişim sağlanmıştır. Bu özel örnek, Müddessir Sûresi'nin başında bulunan bir vahiy pasajının naklini içermektedir. Daha sonra vahiy süreci hız kesmeden devam etmiş ve diğer vahiyler de arka arkaya gelmiştir.¹⁰⁷

Nöldeke, vahiy hadisesinin diğer bölümlerinde fetret göstergelerinin bulunmamasından yola çıkarak, bazı bilim adamlarının, söz konusu surenin potansiyel olarak nazil olan ilk vahiy olabileceğini öne sürdüklerini vurgulamıştır. Onun iddiasına göre, ünlü İslam kaynakları arasında Alak Suresi'nin ilk kısmının ilk vahiy olduğu konusundaki görüş birliği, müfessirlerin görüşlerinin güvenilirliğini zayıflatmaktadır. Nöldeke'ye göre Müddessir Suresi'nin, açık davet fiilini öngören ilk sure olduğu, İslam tarihinde yaygın olarak kabul edilmektedir.¹⁰⁸

Nöldeke'nin vahiylerin kronolojik sıralamasını tespit etmeye yönelik oryantalist değerlendirmeleri incelendiğinde anlatı kültürüne yapılan vurgunun dikkat çekici

---

¹⁰⁶Nöldeke, Doğu Tarihi Üzerine Oryantalist Denemeler, s. 33.

¹⁰⁷ Nöldeke, Geschichte des Qorâns, I, 86.

¹⁰⁸ Nöldeke, Geschichte des Qorâns, I, 89-90.

olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, bu tür referansların sıklıkla şüphecilikle işaretlendiğini ve ağırlıklı olarak sonraki dönemlerdeki yorumcuların ve bilim adamlarının yorumlarından kaynaklandığını belirtmek önemlidir. Nöldeke'nin Mekke ve Medine dönemlerine ilişkin tarihlendirme metodolojilerinde İslami kaynaklardan ve anlatı kültüründen yararlanmasına bu durum engel olmamıştır. Sonuç olarak, Nöldeke tarafından öne sürülen çeşitli tarihlendirme önerilerinin İslami bakış açılarıyla uyumlu olduğu görülmüştür.¹⁰⁹ Vahiy konusunda genel olarak görüşü ise şu şekildedir: *“Kur'an'da vahyin mantığı şöyle açıklanır, asıl metin katımızdadır. (Zuhruf, 43/4) Bir indirme (tenzil) işlemiyle birbiri ardına parçalar peygambere iletilmiştir. Aracı bazen ruh/ruhul kudüs (Nahl 16 / 102) ve daha sonraları Cebrail (Bakara 2 / 97-98) olarak anılan bir melektir. Bu melek peygambere vahiy okur. O da tekrarlar ve sonrasında da dünyaya duyurur. Burada açıkça gördüğümüz peygamberin düşüncelerinin olduğu ve yavaş yavaş zihninde şekillendiği, bu az çok şuursuz süreci kendi kendisine açıklayabilmek için gösterdiği acemice bir çabadır.”*¹¹⁰

Kur'an-ı Kerim'in indirilişi Mekke ve Medine dönemleri olmak üzere 2 ana döneme ayrılır. Bu dönem vahiy özellikleri hakkında ise şu ifadeleri kullanmaktadır: “Birinci dönem parçalarında peygamberin sarsıcı heyecanı sıklıkla en üst düzeyde kendisini gösterir. Duyularını o kadar kapılmıştır ki sözcükleri seçememektedir. Sanki içinden patlayarak çıkıyor gibidir. Bu parçaların çoğu tek bir özgün örneğine bile sahip olmasak da üsluplarını taklitlerinden bildiğimiz eski putperest kahinlerin kehanetleri anımsatır. Birçoğunun başındaki antlar/yemin da kahinler tarafından bolca kullanılmıştır. Bu antlardan bazıları çok tuhaf ve anlaşılması zordur. Belki de bazılarının anlaşılmaması amaçlanmıştır. Çünkü bu bölümlerde gerçekten her türlü gariplikler ile karşılaşılır.”¹¹¹

Nöldeke'nin Kur'an'ın kronolojisini destekleyen İslami rivayetleri değerlendirme yaklaşımı, çoğu zaman herhangi bir gerekçe sunmadan onları kabul etme veya reddetme eğilimiyle karakterize edilmiştir. Bu duruşu benimserken herhangi bir metodolojiye bağlı kalmadığı açıktır. Nöldeke, aynı pasaj için farklı tarihler sunan alıntılarını seçme yöntemini kullanmıştır. Bunu yaparken zaman zaman tarihi olaylara, dönemin siyasi ve sosyal koşullarına atıfta bulunarak itirazlarda bulunmuştur. Ayrıca, dil ve

¹⁰⁹ Bkz. Nöldeke, Geschichte des Qorâns, I, 152-153.

¹¹⁰Nöldeke, Doğu Tarihi Üzerine Oryantalist Denemeler, s. 34.

¹¹¹Nöldeke, Doğu Tarihi Üzerine Oryantalist Denemeler, s. 50.

üslupniteliklerinin yanı sıra ilgili ayet pasajının içeriğine dayalı olarak alternatif veya çelişkili bakış açıları da sunmuştur. Dahası, Nöldeke'nin vahiy tarihine ilişkin bazı rivayetleri ve Kur'ân'ın belirli bölümlerini analiz ederken, teolojik ve ideolojik inançlarından büyük ölçüde etkilenerken, önemli derecede bir önyargı sergilediği ileri sürülebilir. Mevcut bağlamda, İslam Peygamberinin Kitap Ehlinden bazı bölümleri bünyesine katarak intihal eylemine giriştiğini veya alternatif olarak onlardan ilham aldığını ileri sürmüştür. Ayrıca, Peygamber'in duygusal durumunu ve kişisel karşılaşmalarını deşifre etmek amacıyla vahiy pasajlarına kronolojik tarihler atamaya çalışmıştır.¹¹²

Nöldeke başta olmak üzere genellikle oryantalistler, rivayet malzemesi içinden özellikle Hz. Peygamber veya Müslümanlar için olumsuz veya yakışıksız durumlara işaret edenleri hiç tartışmasız doğru kabul etme eğilimindedirler. Yukarıda zikredilen sınırlı sayıdaki örnek müşahede edildiğinde çoğu zaman İslami kaynaklara ve referanslara yaslanmış gözükmekle birlikte Nöldeke'nin, İslami nakillerin sıhhat değerine itibar etmediği müşahede edilmiştir. Nitekim Nöldeke Müslümanlar ve Hz. Peygamber (sav) hakkında olumsuz gelişmelerin nakledildiği rivâyetlerde tarihi gerçeklik olduğu ön kabulüne saplanmış ve İslami tarihlendirmelere muhalif görüş ileri sürme refleksiyle çoğu rivâyeti sonraki asırlarda uydurulmuş olmakla itham etmiştir.¹¹³

Başta Nöldeke olmak üzere Doğu araştırmaları alanındaki akademisyenler sıklıkla çeşitli kriterleri kullanarak kronolojik bir çerçeve oluşturmaya çalışmışlardır. Bu kriterler, Kur'ân vahyinin içeriğini analiz etmek, anlamını yorumlamak, metinde kullanılan kelime ve kavramları incelemek, ayetler arasındaki bağlamsal ilişkileri incelemek, konu birliğini değerlendirmek ve anlamın yakınlığını değerlendirmektir. Nöldeke'nin şiir bölümleri veya sûrelerin kronolojisini oluşturma yaklaşımı, bunların tematik ve içerik tutarlılığının yanı sıra dilsel ve kavramsal tutarlılık açısından birbirleriyle olan bağlantılarını analiz etmeyi içermektedir. Oryantalistler vahiy metinleri arasında bağlamsal ilişkilerin varlığına ilişkin soruları da gündeme getirdiler.¹¹⁴ Bu özelliklere dayanarak vahyin sırasını tespit etme çabası, oryantalist bakış açısının Kur'ân vahyini klasik kompozisyon yapısına göre bir metin olarak

---

¹¹² Nöldeke, *Geschichte des Qorâns*, I, 182-187.

¹¹³ Nöldeke, *Geschichte des Qorâns*, I, 162-164.

¹¹⁴ Nöldeke, *Geschichte des Qorâns*, I, 89-90.

kavramsallaştırmasından kaynaklanmaktadır. Oryantalistler, Kur'ân'ın tematik veya içerik temelli bir düzenden yoksun olduğunu iddia ederken, yine de içeriklerine bakılmaksızın ayet ve sûre gruplarını farklı vahiy dönemleriyle ilişkilendirerek tarihlendirmeye çalışmışlardır.¹¹⁵

Vahyin tarihsel bağlamının bireysel ve toplumsal inançların oluşumuyla iç içe olduğu göz önüne alındığında, Kur'ân vahyinin çeşitli zamansal ve bağlamsal koşullara göre uyarlanmış, ilerleyen ve gelişen bir konu yelpazesi sergilediğini kabul etmek yerinde olacaktır. Aslında farklı konu başlıkları, karşılaşılan zorluklar, siyasî ve sosyal koşulların yanı sıra İslam ve Müslümanların rolü nedeniyle Mekke ve Medine dönemleri arasındaki vahiylerin içeriğindeki farklılıkların belirlenmesine ihtiyaç vardı. Bununla birlikte, dinin bazı temel mesajlarının hem Mekke hem de Medine dönemlerinde tutarlı kaldığını ve ortak özellikler ve kaygılara yol açtığını belirtmek önemlidir.¹¹⁶ Bununla birlikte, Müslüman müfessirler ve alimler bu konular hakkında keskin bir farkındalık göstermişlerdir.İlgili ayet gruplarının kavramsal yapılarını ve içeriklerini dikkate alarak vahiy pasajlarının kronolojik sıralamasına ilişkin değerlendirmeler yapmışlardır. Ancak kendi alanlarında ön sıralarda yer alan Nöldeke gibi bazı Alman oryantalistlerin zaman zaman ilahi vahyin kapsayıcı ve ortak yönlerini göz ardı ettiklerini de belirtmek gerekir. Sonuç olarak, vahyin belirli bölümlerinin kronolojisini belirlemeye çalışırken zaman zaman hatalı bakış açıları sunmuşlardır.¹¹⁷

Nöldeke'nin Mekke dönemi vahyinin dil ve üslup özelliklerine ilişkin yaptığı bazı gözlemler, Müslüman akademisyenlerin savunduğu bakış açılarıyla örtüşmektedir. Nöldeke'ye göre Mekke döneminin vahyi üç ayrı aşamaya ayrılabilir. Vahyin ilk dönem boyunca ağırlıklı olarak şiirsel bir form sergilediğini, Hicret'e kadar dil ve üslup açısından giderek azaldığını öne sürülmektedir. Onun iddiasına göre, şiirsel bir külliyatla kendini gösteren vahiy, bilinçli ve uyumlu bir yapıyla, özlü satırlarla coşkulu bir anlatım tarzı sergilenmektedir. Kur'ân, dilin mükemmel üslup niteliklerine ek olarak düzenli olarak kısa ve öz terimler, yeminler ve hitap kalıpları kullanır. Yaygın olarak benzetme olarak adlandırılan kısa ve öz anlatım yapısının kullanımına çeşitli örneklerde sıklıkla rastlanmıştır. Bu benzetmeler, cennet ve cehennem tasvirlerinin yanı sıra,

---

¹¹⁵ Daha fazla örnek için bkz. Hüseyin Polat, Oryantalistlerin Kur'ân Vahyini Tarihlendirme Çalışmaları-Alman Öncüler: Gustav Weil ve Theodor Nöldeke Örneği-, 181-219.

¹¹⁶ Nöldeke, Geschichte des Qorâns, I, 83.

¹¹⁷ Nöldeke, Geschichte des Qorâns, I, 91.

ahirete ilişkin açıklamaları, hesaplaşma sürecini etkili bir şekilde aktarıyordu. Bu tasvirlerin hem etkileyici hem de sofistike bir edebî dil kullanımıyla karakterize edilmiş bir üslupla sunulduğu dikkat çekmektedir.¹¹⁸

Nöldeke'ye göre Medine dönemi vahyi Mekke dönemi ile karşılaştırıldığında dil ve üslup açısından gözle görülür bir farklılık göstermektedir. Bu farklılık, Medine döneminin hitap ettiği, Mekke'nin siyasi, sosyal ve teolojik bağlamından önemli ölçüde farklı olan farklı izleyici kitlesine ve atmosfere atfedilebilir. Yazara göre, dilin belirli bir dönemdeki evrimine ilişkin önemli ampirik kanıtların bulunmaması, vahyedilen metinlerin tarihlendirilmesi amacıyla dil ve üslup özelliklerinin etkili bir şekilde kullanılmasını engellemektedir.¹¹⁹

Nöldeke, Medine'deki değişen koşullar ve ortamın yeni dilsel ifadelerin, kavramların ve deyimlerin benimsenmesine yol açtığını öne sürmektedir. Ayrıca Medine'deki Yahudi bireylerin, münafıkların ve mürtedlerin varlığının metne yeni kelimelerin ve kavramsal çerçevelerin dahil edilmesini zorunlu kıldığını ileri sürmüştür. Nöldeke'ye göre bu dönemde hukuki konulara ilişkin ayetlerde kelime ve üslupta gözle görülür bir değişiklik vardır. O, Medine vahyinin Mekke vahyi ile benzerlik gösteren sınırlı sayıda pasaj içerdiğini kabul etmektedir. Nöldeke'nin Kur'ân'da bulunan dil ve üslup özelliklerinin kökenine ilişkin bakış açısı, onun vahiy pasajlarının tarihlerini belirleme kararının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Bu özel çerçeve içerisinde Nöldeke, Kur'ân vahyinin veriliş şeklinin, cahiliye dönemindeki kâhin ve şairlerin uygulamalarından ilham aldığını öne sürmektedir.¹²⁰ Nöldeke ayrıca ayetlerin sonundaki ses ve kafiye değişiklikleri ile ayet gruplarının nazil olduğu kronolojik sıra arasında bir ilişki kurar. Benzer şekilde Kur'ân'da kullanılan dilin Ehl-i Kitap'tan ve mevcut cahiliye dönemi kültürel ortamından etkilendiğini öne sürerek bazı vahiylerin kronolojik sırasını oluşturmaya çalışmıştır. Nöldeke'nin ayet grupları veya sûrelerinin dil ve üslup özellikleri incelendiğinde farklılıkların varlığı ortaya çıkmaktadır.¹²¹

Bu farklılıklar yazarın Hz. Peygamber'in takdir yetkisine ilişkin iddiaları, öncelikle onun subjektif metodolojisine ve bir Hıristiyan oryantalist olarak bakış açısına ve inançlarına dayanmaktadır. Hedef kitlenin dilinin kusursuz ve etkili bir şekilde

¹¹⁸ Nöldeke, *Geschichte des Qorâns*, I, 75, 98-99.

¹¹⁹ Nöldeke, *Geschichte des Qorâns*, I, 143; Weil, *Einleitung*, 72.

¹²⁰ Nöldeke, *Geschichte des Qorâns*, I, 75, 109.

¹²¹ Nöldeke, *Geschichte des Qorâns*, I, 121; Weil, *Einleitung*, 71.

kullanılmasını, doğal olarak Kur'ân'ın müstesna ve benzersiz bir özelliği olarak algılamak yerine Hz. Muhammed'i (sav) dikkate almak gerekir. Hz. Peygamber'den (sav) gelen ilhamı, taklidi veya kendine mal etmeyi yorumlama eylemi, Kur'ân'ın başlangıcından itibaren ilahi olarak vahyedilmiş bir metin olarak kabul edilmemesi gerektiği şeklindeki temel varsayıma ve eğitime dayanmaktadır.

Araştırmamıza göre Nöldeke'nin ayırt edici özelliklerinden biri, iki yüz sayfayı aşan kitabında bu konuyu kapsamlı bir şekilde ele almasıdır. Bu yaklaşım, vahiy sırasına göre yapılandırılmış, destek amaçlı metinsel rivayetlerle desteklenen kısa bir anlatı yorumuna uygundur. Kitabın önemi, ayetler hakkında bilgi vermesinin yanı sıra, ayetlerde geçen kavram ve konuların çeşitli aralıklarla kapsamlı bir şekilde ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Geschichte des Qorâns'ın ayırt edici bir özelliği desûre ve ayetlerin dizilişine ilişkin tartışmaların yanı sıra, başka konularda sonradan yazılmış materyallere de yer vermesidir. Nöldeke'den sonra kitaba katkı sağlayan yazarları da hatırlatmak gerekir.¹²²

Nöldeke'nin sûreleri sınıflandırması ve yaratması tarihsel bir bakış açısına dayanmaktadır. Burada onları iki kategoriye ayırmaktadır: Mekke ve Medine. Yazar, Mekke sûrelerini erken dönem, orta dönem ve geç dönem olmak üzere üç ayrı döneme ayırmak için bir kategorizasyon çerçevesi kullanmaktadır. Mevcut mushaftaki sûrelerin düzenlenişindeki amaç, nüzul sırasına uygun değildir. Daha ziyade daha sonraki bir aşamada kurulan farklı bir düzeni yansıtmaktadır. Yazar, sûrelerin tarihsel olarak sınıflandırılmasında kullanılan metodolojilerle ilgili bazı kaygıların altını çizmektedir. Özellikle yazar, Müslümanlar arasında uzun süredir devam eden kabule uygun olarak, hicretten önce nazil olan sûreler için Mekke, daha sonra nazil olan sûreler için de Medine adını alacaklarını ileri sürmektedir. Ayrıca yazar bu ayrımın sağlam temellere dayandığını ileri sürmektedir.¹²³

Geschichte des Korâns'ın faydalandığı temel kaynaklarından birisinin şüphesiz Süyûtî'ye ait olan el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân adlı ansiklopedik eseri olduğunu belirtmekte fayda vardır.¹²⁴ Nöldeke de Müslümanların çoğunluğunun görüşüne uygun olarak, ayetlerin Mekke veya Medine'de vahiylerine göre sınıflandırıldığını kabul

¹²² Hubert Grimme, Mohammed, Münster: Aschendorffschen Buchhandlung, 1895, II, 25-29.

¹²³ Nöldeke vd., Geschichte des Qorâns, I, 65.

¹²⁴ Müslüm Yıldırım, "Geschichte Des Qorâns (Kur'ân Tarihi)in Kaynakları-İslami Kaynaklar" Diyanet İlmî Dergi 55 (2019), s. 273.

etmektedir. Ancak yazarın bu kategoriler içerisinde Mekke veya Medine'de özel olarak nazil olmayan ayetlere de yer verdiğini belirtmekte fayda vardır. Yazar, elinden geldiğince kronolojik bir sıraya uyma niyetlerini kabul eder. Ancak farklı bir döneme ait bazı ayetlerin buldukları sûreler içerisinde ele alınacağını da kabul eder. Yazar ayrıca, özellikle uzun Medenî sûrelerde bulunan ayetler için kesin bir kronolojik sıra oluşturmanın doğasında olan zorluğu da kabul etmektedir.¹²⁵

Nöldeke'nin çalışmasında yararlandığı kaynakların başlıcaları tarihi rivayetler ve tefsir rivayetleridir. Örnek olarak Enfal Sûresi ve Bedir Savaşı olarak bilinen tarihi olaya, Ahzab Sûresi ve Hendek Savaşına, Fetih Sûresinde ise Hudeybiye barış antlaşmasına odaklanmaktadır. Nöldeke'ye göre bu konuyla ilgili mevcut materyaller azdır ve ağırlıklı olarak Medenî sûrelerle sınırlıdır. Medine'nin aksine Mekke'de önemli bir olay yaşanmamıştır. Yazar, ayetlerin tahlilinde yararlanılan rivayetleri bir araya getirerek eleştirel incelemeye tabi tutma niyetinde olduğunu beyan etmektedir. Ayrıca yazar, bu alanda güvenilir olmayan rivayetlerin varlığını kabul etmekte ve hicret sonrasında yaşanan bir olayın, Mekke'de ittifakla nazil olan bir ayetin katalizörü olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca yazar, çok sayıda hatalı ve şüpheli haberin ortasında, tarihsel olaylardan elde edilen güvenilir bir bilgi külliyyatının bulunduğunu ileri sürmektedir. Ek olarak, bu tür bilgilerin akılcı kullanımının bazı kapsamlı avantajlar sağlayabileceği öne sürülmektedir. Söz konusu kişiye göre eleştiri konusu aslında karmaşık bir konudur. Bir anlatının bağlamını ortaya çıkarma süreci, ortak bir kaynaktan gelen birden fazla anlatının bir araya getirilmesine bağlıdır. Nöldeke, tefsirde yer alan rivayetlerle ilgili kapsamlı bir ilmi incelemenin bulunmadığını ileri sürmektedir. Sonuç olarak, sahih olduğunu doğrulamak amacıyla her rivayetin ayrı ayrı titizlikle incelenmesini savunur. Yazar, öncelikle sûre ve ayetlerin vahiy yerlerine ilişkin rivayetlere değinmek niyetinde olduğunu beyan etmektedir.¹²⁶

Sonuç olarak sûrelerin kronolojik sıralarının korunduğu söylenebilir. Bununla birlikte, analiz sadece sûrelerin ilk vahiylerine odaklanmış, daha sonra nazil olan ve o sûrelere dahil edilen ayetler göz ardı edilmiştir. Nöldeke'nin bilimsel analizine göre, Kitâbü'l-Mebânî başlıklı metinde atıfta bulunulduğundan şu anlam çıkarılabilir. Kitâbü'l-Mebânî'de yazar, belirli ayrıntılara girmekten kaçınarak, yalnızca sûrelerin dizilişine yer

---

¹²⁵ Nöldeke vd., Geschichte des Qorâns, I, 58.

¹²⁶ Nöldeke vd., Geschichte des Qorâns, I, 59.

vermiştir. Yazar, bu yaklaşımın sûrelerin kronolojik sırasını belirlemede en akılcı yöntem olduğunu ileri sürmektedir. Kur'ân'daki bazı sûreler, farklı dönemlerde bir araya getirilen parçaların birleştirilmesiyle derlenmiştir. Ayrıca yazar, bu özel düzenin çeşitli metinleri arasında önemli bir farklılığın varlığını ileri sürmektedir. Bu bağlamda Nöldeke sûrelerin isimlerini vermektan kaçınmaktadır. Bunun yerine elimizdeki Mushaflara göre sûre numaralarını vermektedir. Bu yaklaşım, oryantalistler tarafından yaygın olarak kullanılan geçerli metodoloji ve sistemle uyumludur.¹²⁷

3.2.Theodor Nöldeke'nin Oryantalistler Hakkındaki Görüşleri

Batı akademik dünyasında Nöldeke'den önceki ve sonraki bilim adamları, İslami kutsal metinlerdeki sûrelerin veya bölümlerin kronolojik dizilişine ilişkin araştırmalar yürüttüler. Geschichte des Qorâns'ın 1860 versiyonunda Nöldeke'nin, Gustav Weil ve William Muir'in katkılarını konunun öncüleri olarak kabul ettiğini belirtmek önemlidir. Schwally'nin kitabının ikinci baskısı Grimme ve Hirschfeld'in çalışmaları¹²⁸ üzerine bir tartışma içermektedir. Nöldeke ayrıca söz konusu bahsin daha önce Hammer Purgstall, Gustav Weil ve Gustav Flügel tarafından ele alındığını ileri sürmektedir. Nöldeke'nin, sûreleri kronolojik dönemlere ayırma fikrini, “Einleitung in den Koran” adlı eserinde sûreleri üç kısma ayıran Gustav Weil'e atfettiğini belirtmekte fayda vardır. Ancak Weil'in bu fikri daha önce sûrelerin kronolojik dönemlere bölünmesini öneren Müslüman âlimlerden aldığını da kabul etmek gerekir.¹²⁹

Yazarın anlatımına göre William Muir, “Life of Mahomet/Mahomet'in Hayatı” başlıklı yayınında kendi düzenlemesinin aksine ayrı bir sûre düzenlemiştir. Nöldeke'ye göre Muir'in Mekke sûrelerini beş ayrı döneme ayırması bazı eksikliklere sahiptir. Muir'in öne sürdüğü ayırım şu şekilde özetlenebilir: Alak Sûresi'nden önceki sûreler, yani peygamberliğin başlangıcından önceki sûreler; Peygamber'in davetini bildirmesinden önce nazil olan Kur'ân sûreleridir. Peygamberliğin başlangıcını takip eden altıncı yıla

---

¹²⁷ Nöldeke, Geschichte des Qorâns, I, 59.

¹²⁸ Hirschfeld, Hartwig, New Researches into the Composition and Exegesis of the Qoran, Asiatic Monographs ve Hirschfeld, Hartwig, Beiträge zur Erklärung des Korân.

¹²⁹ Hammer Purgstall, “Übersicht von Zwölf Werken Über Der Islam und Mohammed”, Jahrbücher der Literatur, 69, (1835), s. 82-85.

kadar olan dönemi kapsayan sûreler; bi'setten sonraki onuncu yıla kadar olan dönemi kapsayan sûrelerdir.¹³⁰

Yazara göre Hirschfeld, Weil ve Muir tarafından belirlenen kuralların yanı sıra Mekke sûrelerini kategorize ederken kendi ilkelerine de karşı çıkıyordu. Ayrıca Hirschfeld, vahiyleri konularına ve üslup özelliklerine göre farklı gruplara ayırmıştır. Bu bölümler; ilk bildiri, teyit edici, açıklayıcı, anlatsal, tanımlayıcı ve yasama vahiylerini içerir. Ayrıca örgüt için belirlediği ilkelerin aslında kendi belirlediği ilkelerin değiştirilmiş hali olduğunu ileri sürmektedir. Yazar, kendisi ile Hirschfeld arasındaki farklara işaret ettikten sonra şöyle demektedir:

*“Kur’ân hakkındaki araştırmalarım uzayıp onda derinleştiğim zaman Mekki sûreler arasında aralarını tefrik edebileceğimiz gruplar vardır. Bu da sûrelerin hassas tarihî bir tertibinin olmamasına dayanmaktadır. Bu amaç için daha önceleri bulduğum pek çok kanıt şimdi bana güvenilir gelmemektedir. Daha önce son derece güvenli olduğunu açıkladığım zannım süreklî ve derin araştırmadan sonra sağlam olmayan zann olarak bana göründü.”*¹³¹

Nöldeke'ye atfedilen düzenleme çok sayıda kişi tarafından geniş çapta tanınmakta ve kabul edilmektedir. Yazarın bu çalışmadaki amacı, oryantalist camianın büyük ilgisini çeken bir konu olan sûrelerin kronolojik sıralamasının detaylı bir analizini yapmaktır. Nöldeke'nin doktora tezinin ana odağı, sûrelerin ortaya çıkışı ve düzenlenişinin tarihsel tasnif yoluyla incelenmesiydi. Nöldeke, organizasyonel çalışmasını yapma sürecinde, Batılı bilim adamları Gustav Weil ve William Muir tarafından yürütülen önceki araştırmaların yanı sıra, özellikle tarihsel ve tefsir kaynakları olmak üzere İslami materyallerden önemli avantajlar elde etti. Weil'in kitabında atıfta bulunduğu ilk grup da bir Müslüman alimle bağlantılıdır.¹³²

3.3. Kur’ân’ın Korunması ve Kronolojisi Hakkındaki Görüşleri

Nöldeke'nin genel olarak İslam tarihi konusundaki görüşlerinin geleneksel kaynaklardaki görüşlerle örtüşüğünü söylemek mümkündür. Örneğin Hz. Peygamberin vefatı sonrası Kur’ân-ı Kerim'in toplanması (Cem'i) konusunu bir devlet işi olarak

¹³⁰ Weil, Mohammed der Prophet, s. 364-365.

¹³¹ Nöldeke vd., Geschichte des Qorâns, I, 72.

¹³² Nöldeke vd., Geschichte des Qorâns, I, 73.

görmektedir. Fakat bu meseleyi vahyi koruyabilme gibi farklı endişelerden ziyade Müslümanların istifadesi için yapılan bir uygulama olarak görmek yeterlidir diye ifade etmektedir.¹³³ Oryantalist çalışmaların iddialarına göre Kur'ân'ın tertibinde bütünlüğün olmaması Kur'ân'ın anlaşılmasındaki en büyük engel olarak görülmüştür. Bu nedenle Nöldeke'nin Kur'ân Tarihi ve Kur'ân kronolojisi çalışmaları diğer oryantalist çalışmalar için yol gösterici bir nitelikte olmuştur. Fakat Nöldeke'nin genel olarak İslam hakkındaki bakış açısını incelediğimizde oryantalist bakış açısı yine kendini göstermektedir. Bu konuda Nöldeke şu ifadeleri kullanmaktadır: “*Muhammed'in öğretisinin birçok başlığında özgün olan hemen hemen hiçbir şey yoktur. Muhammed her iki dinden ama daha çok Yahudilikten düşünsel değil, içgüdüsel olarak kendi hemşerilerine daha uygun gördüğü unsurları aldı. Öğretisinin ana hatları Yahudiliğin geliştirilmiş halidir. Sadece daha basit ve daha haramdır. Genel anlamda Eski Ahit'e, kilise hristiyanlığa göre daha yakındır.*”¹³⁴ Ayrıca İslam ve Hristiyanlığın karşılaştırmasını yaptığı haram aylar ve kölelik gibi bazı konularda şunları ifade etmektedir: “*Muhammed kutsal aydaki ilahi ateşkes uygulamasından vazgeçmekle ülkesine ciddi zarar vermiştir. İnananlar arasındaki tüm savaşlara bir son vermek istemiş ancak bu konuda tüm Arabistan'daki en başarısız kişi olmuştur ve günümüzde bile bu bölgedeki düşmanlıklar yıl boyunca hiç ara vermeden sürmektedir. Muhammed'in aklına köleliğin kaldırılması düşüncesi, havarilerin aklına geldiğinden fazla gelmemiştir. Ancak köleleri azat etmenin övgüye değer bir eylem olduğunu beyan etmiş ve yasalar önünde köleleri belirli güvenceler sağlamıştır. Orijinal haliyle İslam bir bütün olarak ilk Hristiyanlığın çok daha gerisindedir.*”¹³⁵

Nöldeke'nin, Kur'ân adlı makalesi aynı zamanda *Encyclopaedia Britannica*'nın dokuzuncu baskısında yayımlanmıştır.¹³⁶ Kur'ân'ın belirli pasajlarını araştırırken öncelikli amacının, bu pasajların varlığının tarihsel bağlamını ve bunların oluşumuna katkıda bulunan temel koşulları titizlikle tespit etmek olduğunu ileri sürdü. Nöldeke'ye göre, konuyla ilgili nihai bir anlayış (Begriff) formüle etmeden önce, bu çalışmanın çözümüne katkıda bulunabilecek kurucu yönlerin yanı sıra bu süreç boyunca ortaya çıkabilecek potansiyel zorluklara ilişkin bir ön tartışmaya girmek zorunludur. Nöldeke,

¹³³ Nöldeke, Kur'ân Tarihi, çev. Muammer Sencer, s. 29-30.

¹³⁴ Nöldeke, Doğu Tarihi Üzerine Oryantalist Denemeler, s. 66.

¹³⁵ Nöldeke, Doğu Tarihi Üzerine Oryantalist Denemeler, s. 73.

¹³⁶ Nöldeke, Doğu Tarihi Üzerine Oryantalist Denemeler, s. 33.

ayet ve sûrelerin kronolojik olarak tespitinde tarihsel rivayetleri ve tefsir rivayetlerini birincil kaynak olarak kullanmaktadır. Nöldeke'ye göre rivayetlerin güvenilirliği, olaylar arasındaki bağlantı kanıtlandığı sürece İslam tarihi araştırmalarının temelini oluşturur. Ona göre Aktarılan rivayetlerden Enfal Sûresi'nin Bedir Savaşı'na, Ahzab Sûresi'nin Hendek Savaşı'na ve Fetih Sûresi'nin Hudeybiye Antlaşması'na ait olduğu anlaşılmaktadır.¹³⁷

Nöldeke'ye göre Medine'de vahyedilen Kur'ân pasajlarına ilişkin rivayet malzemesi etrafındaki söylem oldukça sağlamdır. Ancak Mekke döneminden gelen vahiyler için bunun tersi geçerlidir. Nöldeke, Hz. Muhammed'in hayatının Mekke dönemindeki anlatı malzemesinin miktarındaki eşitsizliğe bir açıklama getiriyor. Bu, Muhammed'in (sav) herhangi bir önemli tarihi olaya katılmadığı yönündeki gözlemi açıklamaktadır. Ayrıca Nöldeke, sıradan olaylara ilişkin anlatı içeriğinin yüksek derecede güvenilir olmadığını düşünüyor. Yazarın analizine göre tefsir kaynakları, Mekke ayet grupları olarak kabul edilen bazı pasajlarla bağlantılı olarak Medine dönemindeki olaylara göndermeler içermektedir. Farklı zamanlarda ve farklı amaçlarla nazil olan iki ayetin, ifade, üslup ve içerik bakımından uyumsuzluklarına rağmen aynı pasajda yan yana getirildiği görülmektedir. Ayrıca bu ayetlere ilişkin farklı açıklamaların bulunması ve ilgili rivayet malzemesinin zayıflatıcı etkisi, söz konusu pasajın güvenilirliği konusunda endişeler yaratmaktadır.¹³⁸

Nöldeke'ye göre, şüpheli ve hatalı verilerin yanı sıra, tarihi olaylara dayanan güvenilir açıklamalar da mevcuttur. Bununla birlikte, gerçek ve güvenilir kaynaklar arasında ayırım yapmak, özellikle belirli bir bölümle ilgili birden fazla anlatı sunulduğunda zorlu bir görev olabilir. Nöldeke'ye göre sistematik bir değerlendirme yaklaşımının olmayışı nedeniyle müfessirler rivayetleri bağlamlarına göre bireysel olarak değerlendirmek zorunda kalmaktadır. Bu mantıktan dolayı, İslam'ın sayısız hatalı ve çelişkili görüşlerinden yalnızca küçük bir derleme yapmak mümkündür.¹³⁹

Nöldekehem şekil hem de içerik bakımından önemli farklılıklar gösteren rivayetlerin varlığı, başlangıç dönemine ilişkin daha doğru sonuçlara ulaşılmasını engellediğini ileri sürmektedir. Bu rivayetlerdeki sûrelerin dizilişi, daha önceki bir döneme işaret eden

---

¹³⁷ Nöldeke, Geschichte des Qorâns, I, 58.

¹³⁸ Nöldeke, Geschichte des Qorâns, I, 58.

¹³⁹ Nöldeke, Geschichte des Qorâns, I, 58.

özellikler gösteren sûrelerin daha sonraki dönemlere ait olanlardan sonra konumlandırılması şeklindedir. Ayrıca Mekke kökenli olduğu tartışmasız bazı sûreler de Medeni listesinde yer almaktadır. Nöldeke'ye göre Kur'ân'daki sûrelerin sıralanışına ilişkin rivayetler, kronolojik sıralama anlayışıyla büyük bir çelişki arz etmektedir. Bu, onun Medine'de nazil olan sûreleri iki ayrı grupta sınıflandırdığı Al-İtkan'daki gözleminde açıkça anlaşılmaktadır. Bazı sûreler de tarihi konumları itibarıyla Mekke sûreleri olarak kabul edilmiştir. Genellikle Medeni olarak kabul edilen bazı sûrelerde Mekkî kısımların varlığına dair iddialar ortaya atılmıştır.¹⁴⁰

Nöldeke, Kurtubî gibi alimler Medine'deki sûrelerin dizilişi ve tanımlanmasıyla ilgili farklı bilgiler sunduğundan, bahsedilen sayısal sayımın tek olmadığını iddia eder. Onun iddialarına göre bu konuyla ilgili rivayetler incelendiğinde konuya dair şüpheler giderek yoğunlaşmaktadır. Nöldeke, inceleme için makul bir kronolojik sıralamaya ulaşmanın fizibilitesi ve yaklaşımı üzerine bir söylem başlattı. Nöldeke'nin iddiasına göre, çağdaş İslam alimleri ve Müslüman ilim geleneği içindeki selefleri, rivayetleri aracılığıyla kesin, sağlam ve güvenilir bir kronolojik düzenlemeye ulaşmanın imkânsız olduğunu savunmaktadırlar. Buna karşılık Nöldeke, onların ilgili sorunlu anlatıları bile daha etkili kılan daha dayanıklı bir araca sahip olduklarını öne sürmektedir. Bu program, Kur'ân'da kullanılan dil ve anlambilimin kapsamlı ve titiz bir analizini sağlar. Nöldeke'ye göre sıradan bir okuyucu bile, canlı bir dil ve derin fikirlerle karakterize edilen Kur'ân bölümlerinin, daha sakin ve daha uzun bölümlerle karşılaştırıldığında muhtemelen daha erken dönemlere ait olduğunu açıkça görebilir. Titiz testler ve dikkatli analizler sayesinde bu kararlılık giderek güçleniyor ve giderek daha belirgin hale gelmektedir.¹⁴¹

Nöldeke, Hz. Muhammed (sav) edebi kompozisyonlarında tekrarı yoğun bir şekilde kullandığını ileri sürmektedir. Nöldeke'nin ifadelerine göre, başlangıçtaki özgün ifadeler ile bunların daha sonraki taklit tekrarları arasında ayırım yapmak mümkündür. Bir kez daha, belli bir dönemin üslup özelliklerinin, yaygın kelime dağarcığı ve deyimlerin, çeşitli yazarların eserlerinde kronolojik bir kategorizasyon oluşturmak için güvenilir temeller oluşturduğu açıktır. Nöldeke'ye göre, ayetlerin ve dil özelliklerinin titiz ve kapsamlı bir analizinin yanı sıra entelektüel arka planlarının kapsamlı bir değerlendirmesiyle, sûrelerin içindeki ayrı bileşenlerin zamansal olarak ayrıştırılmasını

¹⁴⁰ Nöldeke, *Geschichte des Qorâns*, I, 59.

¹⁴¹ Nöldeke, *Geschichte des Qorâns*, I, 59.

sağlamak mümkündür. Koşulları yorumlarken dikkatli olunması, bir süreksizliğin algılandığı durumlara aceleyle bir ekleme/ara değerlendirme atfetmekten kaçınılması tavsiye edilir. Kur'ân'ın dikkate değer bir özelliği, dinamik doğasıdır; burada fikirleri, yapılandırılmış ve oluşturulmuş bir çerçeveye bağlı kalmak yerine, birçok konu arasında sık sık geçiş ve değişim eğilimi gösterir. Ancak bu konuda dikkatli olunması, bağlamdaki boşluklar arasında bağlantı kurmak için yeterli olmayabilir.¹⁴²

Nöldeke'ye göre Müslümanlar zaman zaman mevcut rivayetleri göz ardı ederek, dil ve üslup özelliklerine göre sûreleri genellikle Mekke veya Medeni olarak kategorize ederek eleştirel bir çaba içine girmişlerdir. Bununla birlikte Nöldeke, normdan bazı sapmaların varlığını öne sürmüştür. Ayrıca Rad sûresinin Mekki olduğu belirtilirken, söz konusu sûrenin 43. ayetinin Medeni olduğunu öne sürmüştür. Ona göre Müslümanlara yönelik İslami değerlendirmeler sağlam bir bilimsel temelden yoksundur ve kronolojik sınıflandırma konusunda arzu edilen amacı karşılamamaktadır. Bu açıklamaların yetersiz olduğunu ve amaçlanan amaca katkı sağlamadığını savunmaktadır.¹⁴³

Nöldeke'nin bakış açısına göre uygun vahiy düzeninin belirlenmesine yönelik pragmatik bir yaklaşım oluşturmak mümkündür. Kusurlarına rağmen mevcut anlatı malzemesinin bu amaç için kullanılabileceğini öne sürüyor. Anlatı malzemesinin yanı sıra Kur'ân'ın sağladığı tamamlayıcı yardımcı malzemelerden de yararlanılarak ve titiz bir analiz yapılarak, Kur'ân'daki tek tek pasajların kompozisyonu hakkında tatmin edici sonuçlara varmak mümkündür. Bununla birlikte, tüm faktörlere rağmen, yukarıda belirtilen sonuçlar, kapsamlı incelemeyi gerektiren bazı endişe verici zorlukları sürekli olarak sergileyecektir. Bu zorlukların bir kısmının tamamen belirsiz kalması, geri kalan kısmının ise farklı yorumlara açık kalması muhtemeldir.¹⁴⁴

Nöldeke, Müslümanların ilk yıllardaki göç olayını esas alarak vahiy Mekke ve Medine dönemleri olarak sınıflandırmasının yerinde olduğunu kabul etmiştir. Kendi çalışmasında da bu sınıflandırmaya uyma niyetini dile getirmiştir. Hz. Muhammed (sav) Medine'ye hicretle birlikte yeni bir topluluk kurmaya ve İslam'ın yayılım alanını genişletmeye çalıştı. Nöldeke'ye göre Hz. Muhammed'in peygamberlik rolünde önemli değişikliklerin meydana geldiğine dair bir inanç var. Müellif, Peygamberin Mekke'den

---

¹⁴² Nöldeke, *Geschichte des Qorâns*, I, 62.

¹⁴³ Nöldeke, *Geschichte des Qorâns*, I, 64.

¹⁴⁴ Nöldeke, *Geschichte des Qorâns*, I, 65.

Medine'ye göçüne işaret eden Hicret olayının, Mekke'de alınan vahiylerle Medine'de alınan vahiyler arasında ayırım yapmada çok önemli bir zamansal referans noktası olarak görülmesi gerektiğini öne sürmektedir.¹⁴⁵

Nöldeke'nin bakış açısına göre bu belirli tarihten sonra vahyin geldiği yerin Mekke mi yoksa Medine mi olduğunun tarihleme sürecinde belirleyici bir faktör olarak görülmemesi gerektiği söylenmektedir. Nöldeke, sûrelerin düzenlemesini tasarlarken kronolojik sırayı dikkate alma gerekliliğini vurgulamıştır. Ayrıca tertipte çok parçalı bir yapı algısını önlemek amacıyla sûrenin bazı pasajlarını daha sonra nazil olsa dahi asıl buldukları yerde tutma kararından bahsetmiştir. Ona göre özellikle Medine'de nâzil olan sûreler dikkate alındığında, yalnızca ayetlerin tümünü içeren pasajların vahiylerine dayanarak kronolojik bir sınıflandırma yapmak ne mümkün ne de doğrudur. Nöldeke, istenen sonuçlara ulaşmak için sınıflandırmada bazı değişikliklerin gerekli olabileceğini öne sürmüştür.¹⁴⁶

Nöldeke, Mekke sûreleri üzerine çalışma yapmak için islâmî kaynakların yeterli ve güvenilir tamamlayıcı verilerden yoksun olduğunu savundu. Ayrıca Mekke döneminin kesin süresi konusunda Müslümanlar arasında oybirliğiyle bir anlaşmanın bulunmadığını vurguladı. Onun iddiasına göre, Mekke döneminden kalma sûreleri araştıran araştırmacılar için ilk zorluk olan bu konu, Hz. Muhammed'in (sav) karşılaştığı bir ikileme benzerlik taşıyor. Muhammed'in hayatının önemli evreleri de gözlemlenmektedir. Nöldeke'ye göre Müslümanların, bilgi eksikliklerine ve çelişkili bakış açılarına rağmen, belirli konuları ele alırken bazı güvenilir ilkelere şaşırtıcı bir şekilde güvenmeleri dikkat çekicidir. Yazar, İslami literatürde sıklıkla çeşitli olaylarla ilişkilendirilen Rebiülevvel ayının on ikinci ve Pazartesi gününün bu olgunun açıklayıcı örnekleri olabileceğini ileri sürmüştür. İslâmîkayıtlara göre, Hz. Muhammed'in (sav) vefatının pazartesi günü, özellikle Hicret'in on birinci yılı Rebiülevvel ayının on ikinci gününde meydana geldiği kaydedilmektedir.¹⁴⁷

Müslümanlar, Peygamberlerinin doğum ayı ve günü olarak kabul ettikleri bu tarihi, onun hicret yılı ve Medine'ye geliş tarihi olarak tarih olarak belgelemişlerdir. Hz. Peygambere (sav) pazartesi günü vahiy geldiğini gösteren başka belgeler de vardır.

---

¹⁴⁵ Nöldeke, Geschichte des Qorâns, I, 65.

¹⁴⁶ Nöldeke, Geschichte des Qorâns, I, 65

¹⁴⁷ Nöldeke, Geschichte des Qorâns, I, 66.

Müellif İslami literatürde pazartesi ile ilgili çok sayıda rivayetin bulunduğunu ileri sürmektedir. Ancak hicret öncesi döneme ait kronolojiye ilişkin mevcut bilgiler oldukça azdır. Ayrıca peygamberlik hayatının temel aşamalarıyla ilgili spesifik yıllara ilişkin netlik eksikliği bulunmaktadır.¹⁴⁸

3.4. Theodor Nöldeke'ye ve Eserine Yapılan Eleştiriler

Theodor Nöldeke'nin *Geschichte des Qorâns* (Kur'an'ın Tarihi) adlı eseri, Kur'an araştırmaları alanında öncü bir çalışma olarak kabul edilmekle birlikte, zaman içinde çeşitli eleştirilere de maruz kalmıştır. Bu eleştiriler hem metodolojik hem de ideolojik düzeylerde yoğunlaşmaktadır.

Geschichte des Korâns, Batı biliminde Kur'an'ın tarihsel analizine ilişkin ufuk açıcı bir çalışma olarak büyük önem taşımaktadır. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'le ilgili daha sonraki çalışmaların şekillenmesinde öncü rol oynamıştır. Blachere'e göre Nöldeke'nin eserinin ulaşılabilirliği, okuyuculara Kur'an hakkında istenilen bilgilerin sağlanmasını kolaylaştırmıştır.¹⁴⁹ Bizim bakış açımıza göre, eleştiri alanında yaygın olarak önde gelen bir isim olarak kabul edilen Nöldeke, eleştirel metodolojisinin uygulanmasında Müslüman âlimler tarafından farkındalık elde etmiştir. Bu konuyla ilgili başlıca kaynakları arasında anonim bir eser olan *Kitâbü'l-Mebânî* ve Jeffery tarafından yayımlanan *Mukaddimetan fî Ulûmi'l-Kur'an* başlıklı iki eserden biri yer almaktadır. Söz konusu eser Süyûtî'ye atfedilebilir ve halk arasında İtkan olarak anılır. Kitapta sunulan temel kavram ve fikirlerin ve bu çerçevede önerilen ürünlerin çoğunlukla Nöldeke'den kaynaklandığı yadsınamaz. Ancak geri kalan üç yazarın da yayına önemli katkıları olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Yüz yıldan kısa bir sürede tamamlanan ve ciltler halinde üçlemeyi kapsayan söz konusu edebî eser, Kur'an'ın tarihi yönlerine ilişkin pek çok konuyu ve detayı kapsamaktadır. Bu kitabın yazarı, araştırma ve derleme aşamalarında referans olarak toplam beş yüzü aşan çeşitli kaynaklardan yoğun bir şekilde yararlanmıştır. Kitap aynı zamanda Batılı bilim adamlarının ara sıra eleştiriye konu olan bakış açılarını da içermekteydi.

Önde gelen Batılı araştırmacılar genellikle İslam geleneğinin vahyin tarihlendirilmesinde kullandığı *Mekkî-Medenî*, *esbâb-ı nüzûl*, *nâsih-mensûh*, tarih, siyer

¹⁴⁸ Nöldeke, *Geschichte des Qorâns*, I, 66.

¹⁴⁹ Ensar Yılmaz, Fransız Müsteşrik Régis Blachère'in Kur'an'a Yaklaşımı, *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 19, 2023, ss. 43-86.

ve meğâzî gibi kaynakları ve referansları dikkate almışlardır. Kur'ân vahyinin kronolojisini inceleyen oryantalistlerin önde gelen isimlerinden Nöldeke, bilimsel araştırmalarında İslami kaynakların ve anlatı kültürünün önemini farkına vardığını göstermektedir. Fikirlerini ve hipotezlerini doğrulamak için İslam geleneğine başvurmanın gerekliliğini kabul etmektedir. Bununla birlikte, İslami kaynak ve rivayetlerden yararlanırken ve yorumlarken, tarafsızlığı koruma konusunda sıklıkla zorluklarla karşılaşmıştır. Ayrıca, sadece delillere dayanmaksızın, özellikle hadislerin güvenilirliği ve menşei konusunda olumsuz bazı bakış açılarını ve görüşleri açıkça dile getirmiştir. Nöldeke'nin İslami literatürde kullanılan tarihleme metodolojilerine yönelik oryantalist eleştirileri sıklıkla kanıtlanmış ve geniş çapta kabul görmüş bir gerekçe olmadan dile getirilmektedir.¹⁵⁰

Nöldeke, Kur'an-ı Kerim surelerine kronolojik bir sınıflandırma yapmıştır. Üç Mekke dönemi ve bir Medine dönemi olmak üzere dört döneme ayırdığı bu sınıflandırma, bazı araştırmacılar tarafından eleştirilmiştir. Özellikle, surelerin dönemlere ayrılmasında kullanılan kriterlerin subjektif olduğu ve tarihsel gerçeklikle tam olarak örtüşmediği belirtilmiştir. Örneğin, bazı surelerin içerik ve üslup özellikleri, Nöldeke'nin önerdiği dönemlerle tam olarak uyumlu değildir. Bu durum, kronolojik sınıflandırmanın güvenilirliği konusunda soru işaretleri doğurmuştur. Ayrıca bazı eleştirmenler, Nöldeke'nin Kur'an'ın dili ve üslubu hakkında Kur'an'ın edebi özelliklerini yeterince takdir etmediğini ve değerlendirmelerinin oryantalist bir bakış açısıyla sınırlı kaldığını ileri sürmüşlerdir. Bu eleştiriler, Nöldeke'nin Kur'an'ın edebi değerini küçümsediği ve metni sadece tarihsel bir belge olarak ele aldığı iddiasını ileri sürmüşlerdir. Bu nedenle Theodor Nöldeke'ye yönelik en önemli eleştirilerden biri, Kur'an'ın edebi değerini küçümsediği ve onu sadece tarihsel-filolojik bir metin olarak ele aldığı yönündedir. Bu eleştiri hem İslamî ilim çevrelerinden hem de modern edebiyat camiasından gelmiştir. Örneğin İslamî ilim çevrelerinden Fazlurrahman, Nöldeke'nin temsil ettiği yaklaşımın metni indirgemeci, manevî derinliği göz ardı eden ve İslami gelenekten kopuk olduğunu savunmuştur.¹⁵¹

---

¹⁵⁰ Neal Robinson, "Kur'ân'ı Keşfetmek Örtülü Metne Çağdaş Bir Yaklaşım", çev. Süleyman Kalkan, İstanbul: Kuramer Yayınları, 2018, 113.

¹⁵¹ Fazlurrahman, Ana Konularıyla Kur'an, Çev. Alpaslan Açıkgenç, Fecr Yayınları, Ankara, 1987.

Nöldeke'nin vahiy tarihini belirlemeye yönelik oryantalist değerlendirmeleri incelendiğinde, anlatma kültürüne ciddi bir vurgu yapıldığı ortaya çıkar. Bununla birlikte, bu anlatıların ağırlıklı olarak sonraki dönemlerdeki yorumcular veya akademisyenler tarafından oluşturulduğundan, bu vurguya sıklıkla bir şüphecilik duygusunun eşlik ettiğini belirtmek önemlidir. Nöldeke'nin Mekke ve Medine vahiy dönemlerine ilişkin tarihlendirme metodolojilerinde İslami kaynaklardan ve anlatı kültüründen faydalanmasına bu durum engel olmadı. Sonuç olarak, önerdiği tarihlerin birçoğunun İslami perspektiflerle uyumlu olduğu görülmüştür.¹⁵²

Nöldeke'nin Kur'ân'ın kronolojisini destekleyen İslami rivayetleri değerlendirmeye yönelik yaklaşımı, bunları herhangi bir açık gerekçe sunmadan, kişisel tercihlere dayalı olarak seçici bir şekilde kabul etme veya reddetme eğilimiyle karakterize edildi. Bu duruşu benimserken herhangi bir spesifik metodolojiye bağlı kalmaması dikkat çekicidir. Nöldeke, aynı pasaj için farklı tarihler sunan alıntılarını seçme yöntemini kullandı. Bunu yaparken zaman zaman tarihi olaylara, dönemin siyasi ve sosyal koşullarına atıfta bulunarak itirazlarda bulundu. Ek olarak, zaman zaman dilsel ve üslupsal niteliklerin yanı sıra ilgili ayet pasajının içeriğine dayalı olarak alternatif veya çelişkili bakış açıları da sundu. Ayrıca Nöldeke'nin, vahiy tarihine ilişkin bazı rivayetleri ve Kur'ân'ın bazı bölümlerini incelerken dini ve ideolojik inançlarından büyük ölçüde etkilenerek yaklaşımında açık bir yanlılık sergilediği de ileri sürülebilir.¹⁵³ Bu bağlamda yazar, özellikle Hz. Peygamber'in (sav) manevi durumunu ve kişisel karşılaşmalarını yorumlamak niyetiyle vahiy kitabındaki bölümlerin kronolojik sırasını oluşturmaya çalışmıştır. Başta Nöldeke olmak üzere Şark araştırmaları alanında uzmanlaşan akademisyenler, özellikle tarihi şahsiyet Hz. Peygamber'i (sav) veya Müslümanları zayıf veya kötü bir şekilde tasvir eden anlatıları sorgusuz sualsiz kabul etme eğilimindedir. Yukarıda belirtilen sınırlı örneklerle bakıldığında Nöldeke'nin sıklıkla İslami kaynak ve referanslardan faydalandığı görülmektedir. Ancak onun İslami rivayetlerin bütünlüğünü tutarlı bir şekilde savunmaması dikkat çekicidir. Gerçekte Nöldeke Müslümanları ve Hz. Peygamber'le (sav) ilgili kötü gelişmeleri aktaran rivayetlerin tarihi olaylar olduğu görüşünü ısrarla savunmuştur. Ayrıca geleneksel İslami tarihlere karşıt bir görüş sunma

---

¹⁵² Nöldeke, *Geschichte des Qorâns*, I, 182-187.

¹⁵³ Nöldeke, *Geschichte des Qorâns*, I, 162-164.

yönünde refleksif bir eğilim sergilediler. Sonuç olarak bu rivayetlerin çoğunluğuna, sonraki asırlarda uydurma olduğunu ileri sürerek ithamlarda bulunmuşlardır.¹⁵⁴

Oryantalizm alanındaki bilim adamları, özellikle de Nöldeke, Kur'ân vahyindeki çeşitli faktörleri inceleyerek sık sık kronolojik tarihlere kurmaya çalışmışlardır. Bu unsurlar vahyin içeriği, anlamı, metinde kullanılan kelime ve kavramların incelenmesi, ayetler arasındaki bağlamsal ilişki, konu birliği ve anlam yakınlığıdır. Nöldeke, kronolojik sıralarını tespit etmek için şiir bölümleri veya sûreler arasında tematik ve kavramsal tutarlılığın yanı sıra dilsel ve anlamsal bağlantılılıklarını da dikkate alarak tutarlı bir ilişki kurmaya çalıştı. Vahiy'in bölümleri arasında bağlamsal bir bağlantının varlığına ilişkin araştırma, aynı zamanda Doğu çalışmaları konusunda uzmanlaşmış bilim adamlarının incelemesine de konu olmuştur. Bu özelliklere dayanarak vahyin sırasını belirleme çabası, Kur'ân vahyini klasik kompozisyon yapısına bağlı bir metin olarak kavramsallaştıran oryantalist bakış açısıyla motive edilmektedir. Oryantalistler, Kur'ân'ın tematik veya içerik temelli bir yapıya sahip olmadığını iddia ederken, yine de ayet ve sûre gruplarını, içerikleriyle doğrudan ilişkili olmayabilecek farklı vahiy dönemlerine bağlayarak tarih atamaya çalışmışlardır.¹⁵⁵

Vahyin tarihsel bağlamının bireysel ve toplumsal inançların oluşumuyla iç içe olduğu göz önüne alındığında, Kur'ân vahyinin değişen zamansal ve bağlamsal koşulları yansıtan, ilerleyen ve gelişen bir konu yelpazesi sergilediğini kabul etmek yerinde olacaktır. Aslında farklı konu başlıkları, karşılaşılan zorluklar, siyasi ve sosyal koşulların yanı sıra İslam ve Müslümanların rolü nedeniyle Mekke ve Medine dönemleri arasındaki vahiylerin içeriğindeki farklılıkların belirlenmesine ihtiyaç vardı. Bununla birlikte, bazı temel din mesajlarının hem Mekke hem de Medine dönemlerinde tutarlı kaldığını, ortak unsurlara ve tekrarlanan zorluklara yol açtığını belirtmek önemlidir. Bununla birlikte, Müslüman müfessirler ve alimler bu kaygılar konusunda keskin bir farkındalık göstermişler ve karşılık gelen ayet gruplarının entelektüel yapılarını ve içeriklerini dikkate alarak vahiy pasajlarının kronolojik düzenlemesine ilişkin değerlendirmeler yapmışlardır. Ancak Nöldeke gibi birçok etkili Alman oryantalistinin vahyin evrensel ve ortak yönlerini zaman zaman göz ardı ettiğini

---

¹⁵⁴ Nöldeke, *Geschichte des Qorâns*, I, 89-90.

¹⁵⁵ Nöldeke, *Geschichte des Qorâns*, I, 91.

belirtmekte fayda var. Sonuç olarak vahyin belirli bölümlerinin kronolojisini belirlemeye gelince hatalı bakış açıları sunmuşlardır.¹⁵⁶

Mekke döneminde özellikle itikat, ahlak, peygamberliğin savunulması, muhasebe ve ahiret ile ilgili konulara odaklanan oryantalizm alimleri, tematik benzerlikleri nedeniyle Medeni dönemine ait bazı metinleri Mekke dönemine atfetmeyi tercih etmişlerdir. Ancak Kur'ân'ın bu konulardaki iddiası ve çağruları Medine çağını da kapsayan evrensel bir kapsama sahiptir. Kur'ân'da yer alan iman ve ahlak öğretileri Mekke'nin müşrik halkına aktarılırken, Medine'de Kur'ân'ın mesajı hem müşrik topluluğa hem de orada yaşayan Yahudi nüfusa yönelikti. Dolayısıyla Mekke sûrelerinde geniş bir şekilde işlenen birçok yaygın konunun Medine sûrelerinde de ele alındığı görülmektedir. Buna karşılık, Medine dönemindeki siyasi, sosyal ve kültürel ilerlemeyle özel olarak ilgili olan ve Mekke dönemi boyunca geçerli olmayan belirli endişeleri ve konuları araştırmak verimsiz bir çabadır. Ancak oryantalistler, Mekke veya Medine dönemine ait bazı ayet ve sûrelere keyfi tarihler verirken bu faktörleri göz önünde bulundurmaya başaramadılar. Tarihleme yöntemleri çoğunlukla dilsel içeriğe, kavramsal temalara veya bu ayetlerde değinilen konulara odaklanıyordu.¹⁵⁷

Başta Nöldeke olmak üzere oryantalist bilim adamları Kur'ân'ın kronolojisini belirleme konusuna büyük ilgi göstermişlerdir. Ayet ve sûrelerin tarihlendirilmesi çalışmalarında sıklıkla vahyin dil, üslup ve biçimsel özelliklerinin incelenmesine dayanmışlardır. Analizlerine göre, şevk ve heyecanla karakterize edilen kısa Kur'ân ayetlerinin daha eski bir döneme ait olduğuna inanılıyor. Tersine, daha dengeli bir ton sergileyen daha uzun dizeler genellikle daha sonraki dönemlere atfedilir. Nöldeke, ayetlerin tarihlendirilmesinde çoğunlukla Vahiy bölümlerinin dil ve üslup özelliklerini birincil yöntem olarak kullanır. Nöldeke, Mekke ve Medine dönemlerine ait vahiylerin dil ve üslup özelliklerini dikkate alarak tarihleme yöntemini kullanmış, bunları farklı aşamalara ve kronolojik dönemlere ayırmıştır.¹⁵⁸

Nöldeke'nin Mekke dönemi vahyinin dil ve üslup özelliklerine ilişkin yaptığı bazı gözlemler ile Müslüman akademisyenlerin savunduğu bakış açıları arasında bir yakınlaşma vardır. Nöldeke'nin analizine göre Mekke dönemi boyunca vahiy üç ayrı

¹⁵⁶ Nöldeke, *Geschichte des Qorâns*, I, 97.

¹⁵⁷ Nöldeke, *Geschichte des Qorâns*, I, 105, 181, 194; Weil, *Einleitung*, ss. 79, 80, 82, 83.

¹⁵⁸ Subhi Salih, *Kur'ân İlimleri*, çev. M. Sait Şimşek, Kitap Dünyası Yayınları, 2008, s. 183-184.

aşamaya ayrılabilir. Bu vahyin ilk döneminin çoğunlukla şiirsel bir yapı sergilediğini, daha sonraki dönemde Hicret'e kadar dil ve üslup unsurları açısından bu özelliklerin giderek azaldığını ileri sürmüştür. Onun bakış açısına göre, şiirsel cisimleşmeyle ortaya çıkan vahiy kavramı, bilinçli bir seçim ve kafiyeli bir yapıya bağlı kalınmasıyla karakterize edilen, kısa ve öz dizelerle coşkulu bir anlatım tarzı sergiliyordu. Kur'ân, güçlü üslup niteliklerinin yanı sıra düzenli olarak kısa ve öz terimler, yeminler ve hitap kalıpları kullanmaktadır. Kısa öykü anlatım biçiminin, özellikle de benzetmenin varlığı birçok durumda sıklıkla kullanılmıştır. Özellikle ahiret, yargılama süreci ve cennet ve cehennem alemlerinin tasviri, belagatli ve sanatsal bir dil kullanılarak etkili bir şekilde aktarıldı. Bununla birlikte, Nöldeke gibi bazı İslam üzerine çalışan batılı alimler, Mekke dönemindeki vahyin üçüncü aşamasının, önceki aşamalarla karşılaştırıldığında dil ve üslup açısından belirgin farklılıklara sahip olduğunu ileri sürmektedir.¹⁵⁹

Nöldeke'ye göre Medine dönemi vahyi, Mekke dönemi ile karşılaştırıldığında dil ve üslup açısından gözle görülür bir farklılık göstermektedir. Bu eşitsizlik, Medine döneminin hitap ettiği, Mekke'nin siyasi, sosyal ve teolojik bağlamından önemli ölçüde farklı olan bir izleyici kitlesine ve atmosfere atfedilebilir. Yazara göre, söz konusu dönemde dilin evrimi ile ilgili önemli ampirik kanıtların bulunmaması, vahyedilen metinlerin o dönemden tarihlendirilmesinde dilsel ve üslup bakımından özelliklerin etkili bir şekilde kullanılmasını engellemektedir. Ayrıca Nöldeke, Medine'deki değişen koşullar ve ortamın yeni dilsel ifadelerin, kavramsal çerçevelerin ve deyimsel yapıların benimsenmesine yol açtığını öne sürmüştür. Ek olarak Medine'deki Yahudi, Münafik/ikiyüzlü ve dinden dönmüş/mürted bireylerin varlığının, metinsel söyleme belirli yeni sözcüklerin ve kavramsal yeniliklerin dahil edilmesini zorunlu kıldığını ileri sürmüştür. Nöldeke'ye göre bu dönemde hukuki konulara ilişkin ayetlerde de kelime ve üslupta gözle görülür bir değişiklik vardır. Nöldeke, Medine vahyinin Mekke vahyini andıran sınırlı sayıda bölüm içerdiğini kabul ederken, genel değişimin ciddi olduğunu savunmaktadır.¹⁶⁰

Günümüzde, Nöldeke'nin çalışması özellikle batılı araştırmacılar tarafından hâlâ önemli bir referans kaynağı olarak kabul edilmektedir. Ancak modern araştırmacılar tarafından

---

¹⁵⁹ Muhammed Kutup, Kur'ân Araştırmaları, çev. Bekir Karlığa, Beşir Eryarsoy, İstanbul: Seriyeye Kitapları Yayınları, 1997, C. I, s. 23, Salih, Kur'ân İlimleri, s. 184-185.

¹⁶⁰Nöldeke, Geschichte des Qorâns, II.

da Kur'an'ın metinsel yapısı, tarihsel bağlamı ve edebi özellikleri üzerine yapılan çalışmalarda, Nöldeke'nin metodolojisi ve ulaştığı sonuçların eleştirildiği sonucuna ulaşmak mümkündür.

SONUÇ

Alman oryantalizm geleneği, oryantalist çalışmalar alanında ayrı bir konuma sahiptir. On sekizinci yüzyıldan bu yana İslam'a, Kur'ân-ı Kerim'e ve Hz. Muhammed'e önemli bir odaklanma olmuştur. Hz. Peygamber (sav) hakkındaki bilimsel literatür Batı perspektifinden incelendiğinde Alman oryantalizminin önemli bir rol oynadığı açıkça görülmektedir. Weil ve Nöldeke'nin bilimsel alışmaları Kur'ân'ın vahyinin tarihlenmesine odaklanmıştır. Bu yazarlar, Müslümanların oluşturduğu sre düzenlemelerini vahiy sırasına göre incelemişlerdir. Sonuç olarak, farklı açıklama sıraları önermişler ve bu da kendi bulguları arasında kısmi farklılıklara yol açmıştır. Her iki bilim adamı da sreler ve bunların içindeki ayetlerin gruplandırılması için çeşitli tarih metodolojileri önermiş ve bunları vahiy sırasına göre düzenlemiştir. Ancak açıklamalar ve hükümler karşılaştırıldığında Nöldeke'nin Weil'e kıyasla daha fazla sayıda vahiy pasajı hakkında yorum yaptığı görülmüştür.

Nöldeke denilince akla gelen en temel çalışması şüphesiz Kur'ân Tarihi/ Geschichte des Qorâns adlı çalışmasıdır. Tamamlanması uzun yıllar süren bu çalışmanın kalan kısmına, öğrencilerinden Friedrich Schwally yeni bölümler ekleyerek eserin ilk ve sonraki ciltlerini genişleterek katkıda bulunmuştur. Nöldeke'nin vefatının sonra da üçüncü kitabın sorumluluğunu Bergsträßer almıştır. Nöldeke'nin üçüncü cildin tamamlanmasından önce vefat etmesi zerine Otto Pretzl, bu cildin son haline getirilmesi için çalışmış ve daha sonra kitap için oluşturulan indeksle beraber basılması için gerekli düzenlemeleri yerine getirmiştir.

Nöldeke'ye ait olan Kur'ân Tarihi/Geschichte des Qorâns adlı çalışmanın bir kısmının Türkçe evirisi ise 1970 yılında Muammer Sencer tarafından yapılarak İlke Yayınevi tarafından basılmıştır. Fakat eserin daha sonra baskısı yapılmamış ve yeni çevirileri de kaleme alınmamıştır.

Alman oryantalizminin önde gelen isimlerinden biri olan Theodor Nöldeke zellikle Kur'ân-ı Kerim'in Tarihi adlı eseri, onun İslam tarihçiliği kişiliğinin temellerini oluşturmaktadır. İslam tarihini özelde Kur'ân srelerinin indirilişi üzerinden okuyan Nöldeke, bu bakış açısıyla tarihselcilik akımı içerisinde de değerlendirilebilir. Kur'ân'ın ayet ve srelerinin nüzul dönemlerinin kronolojik sırasını tespit etme konusu, bu konuda çok sayıda İslami referans ve materyal bulunmasına rağmen, İslam ilim geleneği

içerisinde temel olarak Mekke-Medine sınıflandırmasıyla sınırlı kalmış görünmektedir. Gözlemlenen bu durumun, Kur'ân'ın Mushaf düzenlenmesinin kapsamlı müzakereler sonucunda nihai konfigürasyonuna ulaştığı Resmu'l-Mushaf çalışmasının doruk noktasına atfedilebileceği ileri sürülmektedir. Ancak daha derin bir düzeyde temel motivasyon, Kur'ân'ın kutsallığından ve onun nihai kompozisyonunun özündeki öneminden ödün verme endişesinden kaynaklanmaktadır. Ayet ve sûrelerin erken dönem tarihlendirilmesine ilişkin çalışmaların eksikliklerine katkıda bulunan bir diğer önemli unsur, vahiy tarihinin belirlenmesinde rivayetin tek caiz kaynak olduğu yönündeki yaygın görüş ve varsayımdır. Vahiy tarihlerinin kronolojik olarak belirlenmesine ilişkin özel inceleme, ilgili rivayet malzemesinin ve mevcut kaynaklardaki bazı sûre-sıra listelerinin aktarılmasıyla sınırlı kalmıştır. Tersine, Mushaftaki ayet ve sûrelerin düzenlenişinin yanı sıra vahiylerin kronolojik sırasının titizlikle incelenmesi, on dokuzuncu yüzyıldaki başlangıcından bu yana akademik oryantizmin Kur'ân çalışmaları alanında önemli bir odak noktası olmuştur. Bu konuyu oryantist gelenek içinde ilk araştıran bilim adamları Alman ekolünün temsilcileri olan Weil ve Nöldeke'dir. Başlangıçta Weil tarafından başlatılan Kur'ân tarihi ve kronolojisinin incelenmesi, İngiltere, Fransa ve diğerleri gibi Batılı ülkelerdeki oryantistlerin bir asırdan fazla süren çabaları sayesinde akademik çevrelerde önemli bir önem kazanmıştır.

Sûreler ve ayet grupları hakkındaki açıklamaları daha yakından incelendiğinde Nöldeke ve Weil'in bazı sûreler üzerinde daha detaylı bir analiz yaptığı görülmüştür. Bu bağlamda Mekke dönemindeki ilk vahiy deneyimiyle ilişkilendirilen Alak ve Müddessir sûrelerinin incelenmesi dikkat çekicidir. Ayrıca Necm, Şu'arâ ve İsrâ sûreleri, Hz. Peygamber'in bilgi kaynaklarıyla bağlantısı ve vahyin dil ve üslup yönüyle ilgi çekicidir. Yine Ehl-i Kitab'ın etkisiyle bağlantılı olan Felak, Nas ve Fatihâ sûrelerinin tahlil ve incelemesine de büyük önem verilmiştir. Weil ve Nöldeke, Medine döneminde Bakara, Âl-i İmran ve Nisa sûreleri üzerinde de ek incelemeler yapmışlardır. Bu sûreler öncelikle Müslümanlarla gayrimüslimler, özellikle Yahudiler ve Hıristiyanlar arasındaki etkileşimlerin yanı sıra işlemler ve maddiyatla ilgili konulara odaklanır.

İslam inancıyla tamamen çelişen ve eleştirilen bazı önyargı ve inançlarla hareket ettikleri, her iki ismin de tamamen ilahi vahiy olduğu ve Hz. Muhammed'in vahiy sürecine müdahale etmediği yönündeki algıya dayalı olarak hareket ettikleri

görülmektedir. Hem Weil hem de Nöldeke, tarihleme girişimleri boyunca sürekli olarak vahyin kaynağına ve ilahi bilginin kökenine atıfta bulunmuşlardır. Bu bağlamda görüş ve yaklaşımlarını genellikle ayet ve sûrelerin tarihlendirilmesine dayandırıyorlar ve Hz. Muhammed'in bilinçli olarak vahyi kronolojik sıraya koymadığını, aksine nesih kavramını kendi döneminde kullanılacak bir müdahale aracı olarak ürettiğini ileri sürmektedirler. Kendisini rahatsız eden durumlarda bazı vahiy pasajlarını kendi isteğine göre oluşturup değiştirdiğini, hatta daha önce oluşturulmuş metinlere içerik ekleyerek veya çıkararak vahiyler keyfi müdahaleler yaptığını ileri sürmektedirler.

Öncü Alman oryantalistlerin Kur'ân'ın vahyini tarihlendirmede kullandıkları referanslar dikkate alındığında, karşılaştıkları zorluklara rağmen ayet ve sûrelerin kronolojik sırasını belirlemede sıklıkla İslami rivayet kaynaklarına başvurdukları görülmektedir. Oryantalistler, İslami literatürü yer yer karşılaştırmalı olarak inceleyerek, aktarımlar arasındaki tutarsızlıklar durumunda, pasajın konusu, dil ve üslup yapısı hakkında değerlendirmelerden hareketle tarihlendirme tespitleri yapmaya çalışmışlardır.

Müslüman âlimler, genellikle aynı ayetle ilgili farklı rivayetler arasında daha sağlam temellendirmeler yapıp, bir rivayeti tercih ederler. Bununla birlikte oryantalistler genellikle rivayeti destekleyen diğer unsurları da araştırmışlardır. Bazı ilim adamları, ilahi vahiylerin dil, üslup ve içerik özelliklerinin yanı sıra hitap şekli ve hedef kitlesini inceleyerek vahiy tarihini belirlemeye çalışmışlardır. Ayrıca Kur'ân'ın ayet ve sûreleri ile Hz. Muhammed'in hayatı ve biyografisi arasında, onun tecrübelerini ve davranışlarını analiz ederek bir bağlantı kurmaya çalışmışlardır. Oryantalistlerin tarihlemede kullandıkları bir diğer yöntem ise Hz. Peygamber'in insanlığını, ruh halini, yaşadığı ortamın siyasi ve sosyal koşullarını dikkate almaktır. İslam geleneğinde vahyin tarihlendirilmesinde, herhangi bir nakledilen kaynağı bulunmayan ayet ve sûreler, vahiy listelerine göre Mekke veya Medine olarak sınıflandırılmasının ötesinde çoğu zaman herhangi bir tarihleme faaliyetine tabi tutulmamaktadır.

Yukarıda belirtilen gerekçelere dayanarak, bir kısmı İslam geleneğinde daha önce ilk Müslüman alimler tarafından kabul edilen tarihleme yöntemlerinin yeniden şekillendirilmesi ve kullanılmasının, kendi bakış açılarını güçlendirmeye çalışan oryantalistlerden kaynaklanmış olmasına rağmen, zararlı görülmemesi gerektiği düşünülebilir. Kısmen İslami gelenekten türetilen belirli yöntemlerin geliştirilmesi ve

uygulanmasının, vahyin çağdaş alıcısını, vahyi çevreleyen bağlam ve koşulları yakından gözlemlemek için elverişli bir ortama yönlendirebileceği ileri sürülebilir. Oryantalist algılardan soyutlayarak,ideolojiyi benimseyen bu yöntemler, amaçlanan ilahi amaç ve hikmetin anlaşılmasını geliştirme potansiyeli sunabilir.

Kur'ân'da değerlendirmelerde tarihi olayların esas alınması, onun tarihî süreci geçerli bir yöntem olarak kabul ettiğini göstermektedir. Kur'ân'da ana hatlarıyla belirtilen yasama süreçleri, aşamalılık düşüncesiyle birlikte, vahyin kronolojik sırasını tespit etmek için değerli kaynaklar olarak kabul edilebilir. Dahası, Kur'ân'ın vahyinin farklı dönemlerinde tekrar eden temaları ele aldığı göz önüne alındığında, tematik yorum çalışmaları yürütmenin, vahiylerinin kronolojik sırasını tespit etmeye yardımcı olabileceğini ileri sürmek makuldür.

Son olarak, İslam ve Batı kültürleri arasındaki tarihsel etkileşimi etkileyen temel unsurların din, peygamberler ve vahiy kavramları etrafında toplandığını kabul etmek zorunludur. Bununla birlikte içinde bulunduğumuz yüzyıl, yaygın olarak iletişim, teknoloji ve bilişim çağı olarak anılsa da Batı dünyasının İslam'a bakışında önyargılı bir bakış açısının devam ettiği görülmektedir. Söz konusu durumda, oryantalist fikir ve yargıları yaymak ve böylece kendi değerlerini güçlendirmek için dönemin bilgi ve algı araçlarını kullanan Batı kültürünün etkisinin de bilincinde olmak gereklidir.

KAYNAKÇA

- ABDULBAKİ, Muhammed Fuad, El-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'ân'il-Kerim, Daru'l-Hadis, Kahire, 2001.
- ALİYAZICIOĞLU, Zeynep İnan, "Oryantalizm ve Avrupa'da Müslüman-Doğu'ya Dair Oryantalistik Çalışmaların Gelişimi", Turkish Studies, C.12/1. ss.133-156, 2017.
- APAK, Âdem, Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi I-II-III, 9. bs., İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.
- APAK, Âdem, "Siyere Kaynaklığı Açısından Kur'ân'ın Değeri ve Önemi", İstem, S.16, ss. 9-18, 2010.
- BECKER, Carl Heinrich, "Theodor Nöldeke", Der Islam, 1932.
- BERGSTRÄBER, Gotthelf, "Die Koranlesung des Hasan von Basra", Islamica, 1926.
- BROCKELMAN, "Almanya'da Oryantalistik Çalışmalar", çev. Bekir Ezen, Hadis Tetkikleri Dergisi, C.7, S.2, ss. 159-169, 2009.
- BROCKELMANN Carl, "Ägyptisch-Semitische Etymologien", Zeitschrift für Semitistik und verwandte Gebiete, c. 8, ss. 97-117, 1932.
- BROCKELMANN Carl, "Altosmanische Studien I. Die Sprache Asyqqpasas und Ahmedîs", Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, c. 73, ss. 1- 29, 1919.
- BROCKELMANN Carl, Anton HUBER, Die Gedichte des Lebîd, nach der Wiener Ausgabe übersetzt und mit Anmerkungen versehen. Aus dem Nachlasse des Dr. A. Huber., Leiden, 1891.
- BROCKELMANN, Carl, Geschichte der Arabischen Litteratur, Leiden 1942.
- BROCKELMANN, Carl, Geschichte der Arabischen Litteratur, Weimar/Berlin: Emil Felber 1898/1902.
- BULUT, Yücel, Oryantalizmin Kısa Tarihi, İstanbul: Küre Yayınları, 2004.

- BULUT, Yücel, “Oryantalizm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM),C.33, ss.428-437,2007.
- BURMAN, Thomas E., *Latince Kur’ân Çevirileri 1140-1560*, (Çev. Nisân Alıcı), İstanbul:İthaki Yayınları, 2013.
- DEMİR, Nisâ Derya, *Kur’ân’ın Kronolojik Yaklaşım ile Tefsiri Meselesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2015.
- EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. el-Eş’as es-Sicistânî, es-Sünen, thk. Muhyiddîn Abdülhamid, Beyrut: Mektebetü’l-asrıyye, 1416/1995.
- EL-GAZALÎ, Muştak Beşir, *El-Kur’ânu’l-Kerim fî Dirâsâti’l-Musteşrikîn*, Dâru’n-Nefâis, Beyrut 2008.
- ELKOT, Tarek Abdelgayed, Anwar, *Die Methode Nöldekes zur Chronologischen Anordnung der Sûren und Verse des Korans in seinem Buch “Geschichte des Qorâns” Eine Analytisch-Kritische Studie*, Göttingen: 2014.
- ET-TABERÎ, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmûlî, *Câmiu’l-beyân an te’vili âyi’lKur’ân*, Kahire: 1321.
- FİSCHER, August, “Vergöttlichung und Tabuisierung des Namens Mohammeds bei den Muslimen” *Berichte über die Verhandlungen der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig Philologische-historische Klasse*, 1940.
- GEİGER, Abraham, *Was hat Mohammed aus dem Judentume Aufgenommen?* Bonn: F. Baaden, 1833.
- GOLDZİHER, Ignaz, *Gesammelte Schriften, I-VI*, Georg Olms Yay. Hildesheim 1967.
- GÖZELER, Esra, *Kur’ân Âyetlerinin Tarihlendirilmesine Batılı Yaklaşımlar*, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.51, S.1, ss. 295-326, 2010.
- HİRSCFELD, Hartwig, *New Researches into the Composition and Exegesis of the Qoran*, Asiatic Monographs, Vol. III. 4to; pp. ii + 155, London: Royal Asiatic Society, 1902.

- HİRSCHELD, Hartwig, Beiträge zur Erklärung des Korân, Leizig: Otto Schulze, 1886.
- İBN KUTEYBE ED-DÎNEVERÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, el-Maârif, nşr. Ferdinand Wüstenfeld, Göttingen: Vandenhocck und Ruprecht, 1850.
- KALLEK, Cengiz, “Gotthelf Bergsträßer”, DİA, Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- KEYMAN, Fuat; Mutman Mahmut ve Yeğenoğlu Meyda, Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.
- KÖFTÜRCÜ, Hüseyin, Alman Oryantalizminde İslam Tasavvurları. İmgelem, 5(8), 2021, ss. 35-58.
- KRAUS, Hans-Joachim, Geschichte der historisch-kritischen Erforschung des Alten Testaments von der Reformation bis zur Gegenwart, Verlag der Buchhandlung des Erziehungsvereins Neukirchen Kreis Moers, 1956.
- KUHN, Ernst, “Versuch Einer Übersicht der Schriften Theodor Nöldeke’s”, Carl Bezold (Ed.), Orientalische Studien: Theodor Nöldeke, Zum siebzigsten Geburtstag (2. März 1906) gewitmet von Freunden und Schülern, Alfred Töpelmann Yay., Gieszen 1906.
- KUTUP, Muhammed, Kur’ân Araştırmaları, çev. Bekir Karlığa, Beşir Eryarsoy, İstanbul: Seriyeye Kitapları Yayınları, 1997.
- NAMAL, Yücel, “Türkiye’de 1933–1950 Yılları Arasında Yükseköğretime Yabancı Bilim Adamlarının Katkıları”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, C.2, S.1, ss.14-19, 2012.
- NÖLDEKE, Theodor- Schwally, Friedrich- Bergsträßer, Gotthelf- Pretzl, Otto. Geschichte des Qorâns, Leipzig: Dieterich’sche Verlagsbuchhandlung, 1909-1919-1938.
- NÖLDEKE, Theodor, Beiträge zur Kenntnis der Poesie der alten Araber, Hannover: Carl Rümpler, 1864.
- NÖLDEKE, Theodor, Das Leben Mohammeds, Hannover: Carl Rümpler, 1863.
- NÖLDEKE, Theodor, Geschichte des Qorâns, Hamburg: Dieterichsche Buchhandlung, 1860.

- NÖLDEKE, Theodor, Neuebeiträge zur Semitischen Sprachwissenschaft, Strassburg: Karl Trübner, 1910.
- NÖLDEKE, Theodor, Orientalische Skizzen/ Doğu Üzerine Oryantalist Denemeler, çev. İsmet Celal Öztürk, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2024.
- Nöldeke-Schwally, Kur'ân Tarihi, çev. Muammer Sencer, İstanbul: İlke Yayınları, 1970; Nöldeke, Theodor, Geschichte des Qorâns, Göttingen: Verlag der Dieterichschen Buchhandlung, 1860.
- OTTO, Pretzl, "Die Wissenschaft der Koranlesung ('İlm al-qirâ'a)", Islamica, 1934.
- ÖZÇELİK, Tacettin Gökhan, *Doğu ve Batı Dikotomisinin Yarattığı Gerçeklik: Oryantalizm – Oksidentalizm*, (Doktora Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- PURGSTALL, Hammer, Literaturgeschichte der Araber, Viyana: Kaiserl.-Königl. Hof- und Staatsdruckerei, 1850-1856.
- POLAT, Hüseyin, *Oryantalistlerin Kur'ân Vahyini Tarihlendirme Çalışmaları -Alman Öncüler: Gustav Weil ve Theodor Nöldeke Örneği*, (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- SAİD, Edward W. Şarkiyatçılık-Batı'nın Şark Anlayışları, (Çev. Berna Ülker), İstanbul: Metis Yayınları, 2004.
- SCHWALLY, Friedrich, "Betrachtung über die Koransammlung des Abû Bakr", Festschrift Eduard Sachau, Berlin: 1915.
- SUBHÎ Salih, Kur'ân İlimleri, çev. M. Sait Şimşek, Kitap Dünyası Yayınları, 2008.
- SPRENGER, Aloys, The Life of Mohammed, Allahabad: Presbyterian Mission Press, 1851.
- ŞEN, Ziya, Fuat Sezgin'in Hocası Hellmut Ritter, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.2, ss. 1-24, 2019.
- WEİL, Gustav, Historisch-kritische Einleitung in den Koran, Velhagen und Klasing Yay., Bielefeld 1844.

WEİL, Gustav, Historische-Kritische Einleitung in den Koran, Bielefeld: Belhagen & Klasing, 1844.

WEİL, Gustav, Mohammed der Prophet sein Leben und seine Lehre, Stuttgart: Metzler'schen Buchhandlung, 1843.

WELLHAUSEN, Julius, Reste Arabischen Heidentums, Berlin: Georg Reimer, 1897.

YANÇ, Mustafa, Carl Brockelmann Hayatı, Eserleri veTarihçiliği, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

YILDIRIM,Müslüm, “Geschichte Des Qorâns (Kur’ân Tarihi)in Kaynakları-İslami Kaynaklar” Diyanet İlmî Dergi 55, ss. 259-311, 2019.

YILMAZ, Ensar, Fransız Müsteşrik Régis Blachère’in Kur’ân’a Yaklaşımı, İlahiyat Araştırmaları Dergisi, S. 19, 2023, ss. 43-86.

ZUBAİDİ, Sujiat, Aqdi Rofiq Asnaw, The Authenticity of Qur’anic Codification: A Critique of Theodor Noldeke's Perspective, Buletin Al-Turas, S. 30, No. 2,ss. 275-288, 2024.

<https://www.jewishencyclopedia.com/articles/5927-ewald-georg-heinrich-august>

(Erişim Tarihi: 15.04.2025)

EKLER

Resim 1: Theodor Nöldeke

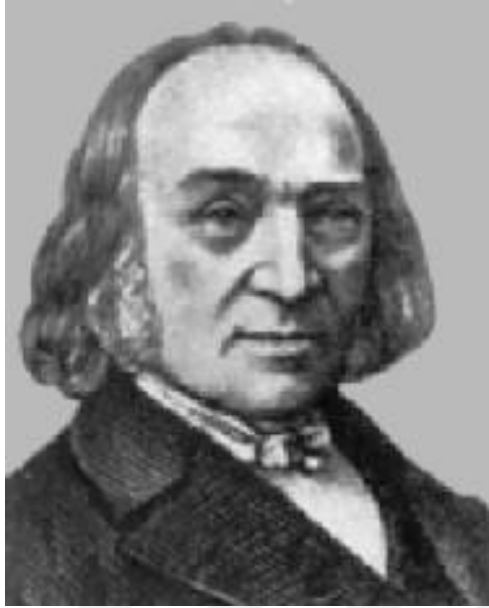
Resim 2: Lingen Lisesi

Resim 3: Göttingen Üniversitesi

Resim 4: Kiel Üniversitesi- (Christian-Albrecht Universität)

Resim 5: Heinrich Ewald

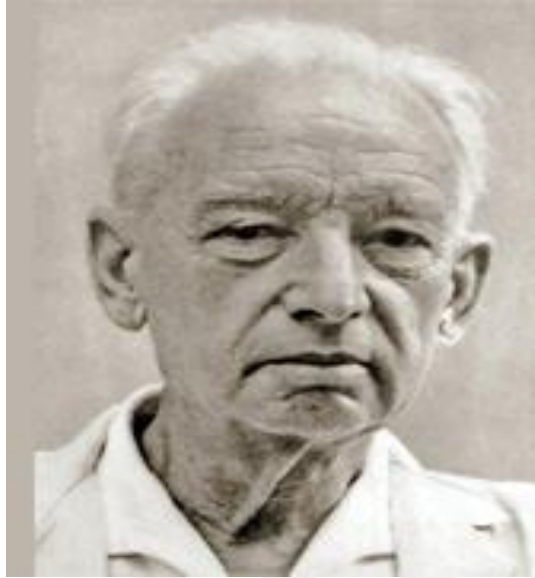
Resim 6: Theodor Benfey

Resim 7: Gotthelf Bergstraesser

Resim 8: Carl Brockelmann

Resim 9: Hellmut Ritter